

Demir Küçükaydın

Marksizm'in Evrimi İçinde Kıvılcımlı'nın Yeri

köXüz

Yayınları

Marksizm'in Evrimi İçinde Kıvılcımlı'nın Yerine Bir Bakış

“Öz ve görünüm aynı olsaydı, bütün bilim gereksiz bir şey olurdu”

Karl Marks

Bugün Kıvılcımlı'nın özellikle son politik yazıları okunduğunda, ilk bakışta, onun tipik bir Stalinist ve Türk Milliyetçisi olduğu izlenimi doğar. Brejnev'den adalet istemekte; Türkiye'nin Sıkıyönetim mahkemelerine teslim olmaya gelmektedir. Böyle birisinin Marksizm'e katkılarından söz etmek ne derece doğrudur?

Tam bu nedenle, Marks'ın sözlerini koyduk bu yazının girişine.

Evet, Kıvılcımlı, Marksizm'e Marks-Engels sonrasında gelen hiçbir Marksist'in yapmadığı ölçüde büyük ve önemli katkılar yapmıştır. Ama onun bu katkıları, sanıldığından çok daha karmaşık, farklı soyutlama düzeylerinde ele alınması gereken bir konudur. Bu denemede, bu katkılar, farklı soyutlama düzeylerinde, hiç olmazsa ana başlıklar halinde, ele alınmaya çalışılacaktır.

*

Kıvılcımlı'nın Marksizm'in gelişimine katkı yapıp yapmadığını ve yaptıysa ne gibi katkılar yaptığını ele alabilmek için, öncelikle Marksizm'in ne olduğunu ele almak gerekiyor.

Çünkü Kıvılcımlı'nın ilk ve en büyük katkısı, Marksizm'in doğru bir kavrayışına dayanması ve bunu fiilen uygulamasıdır denebilir. Ayrıca, Marksizm'in ne olduğu tanımlanmadan Kıvılcımlı'nın neye katkı yaptığı da anlaşılamaz.

Tarihler gibi Tanımlar da sınıf mücadelesinin bir alanıdır; Marksizm'in nasıl tanımlandığı da.

*

Kimileri Marksizm'in bir “felsefe”, kimileri bir “dünya görüşü”, kimileri bir “ekonomi teorisi”, kimileri bir “siyasi doktrin”, bir “politika öğretisi”, bir “sınıf mücadelesi öğretisi” vs., vs. olduğunu söyler. Hatta bir toplumsal düzen olduğunu söyleyenler bile (“Marksist rejimler”, “Marksist Ülkeler”) vardır.

Kitapçılarda ya da kütüphanelerde, Marks'ın ve Engels'in eserleri “Felsefe”, “Ekonomi”, “Politika” ya da “Düşünce Akımları” gibi bölümlerdedir örneğin.

Ama neredeyse hiçbir yerde Marksizm'in **tarih ve toplum teorisi** yani **sosyoloji** olduğuna dair bir tanım görülmez.

Bu tanımların ve sınıflamaların hiçbiri masum değildir.

*

Peki Marksizm'in doğru bir tanımına nasıl ulaşılabilir?

Marksizm'in doğru tanımının ne olduğunu bize yine Marksizm gösterebilir.

Bunun için, bizzat onun ilk kurucularının kendi teorilerini ve teorik katkılarını nasıl tanımladığına bakmak gerekir. Yani **Marksizm'e göre Marksizm nedir?**

Marksizm'in kurucuları öğretilerini, **toplum ve tarih teorisi** olarak tanımlamışlardır^[1].

Bunda son derece açıktırlar. Onlar öğretileriyle tarihsel sürecin ve toplumsal varoluşun mekanizmalarını açıklayan bir teorinin temellerini attıklarını söylüyorlardı. Diğer bir ifadeyle **toplumu ve onun evrimini ele alan bir teori veya bilimi** kurduklarını söylüyorlardı. Daha sonra “*Tarihsel Maddecilik*” denen teori, özünde toplumun ve onun evriminin bilimidir. Kelime olarak çevrilirse, bugün **sosyoloji** denen bilimdir.

Ne var ki, bugün “sosyoloji” denen ve Comte, Durkheim, Weber gibileriyle başlayan ve bütün dünya üniversitelerinde okutulan; bütün kütüphanelerin sosyoloji raflarını dolduran ve bütün dünyada sosyoloji diye bilinen görüşlerin hepsi, özünde Marks ve Engels tarafından kurulmuş bulunan sosyolojiye (toplum bilime) karşı mücadele için ortaya atılmış **reaksiyoner ideolojilerdir**^[2].

Bu nedenle biz, alışılmış ve yaygın kullanımda sosyoloji olarak bilinenlere ve tanımlananlara sosyoloji demiyoruz, **ideoloji**^[3] diyoruz. Ve onlar tarafından bir “dünya görüşü”, ideoloji”, “felsefe”, “ekonomik doktrin”, “Sosyoloji okulu” olarak tanımlanan Marksizm’e ise **Sosyoloji** diyoruz.

Bu nedenle, Marksizm, Tarihsel Maddecilik ve Sosyoloji kavramlarıyla kastettiğimiz hep aynı bilimdir. Bunları birbiri yerine kullanıyoruz. Sosyoloji dediğimiz her yerde Marksizm (Tarihsel Maddecilik), Marksizm dediğimiz her yerde Sosyoloji de demiş oluyoruz.

Her hangi bir karışıklığa yol açmamak için öncelikle bunu açıklamak gerekiyordu.

*

Doğa ve toplum yasaları evrenseldir. Evren nasıl atomları, yıldızları, galaksileri, gezegenleri, süpernovaları milyarlarca kez keşfettiye; canlılar nasıl zehirleri, gözleri, kanatları, zekayı vs. birbirinden bağımsızca defalarca keşfettiye; toplum nasıl bitki ve hayvanları ehlileştirmeyi (Neolitik Devrim – en az yedi kez); Medeniyeti (muhtemelen beş kez) birbirinden bağımsızca defalarca keşfettiye; tarihin gidiş yasaları da birbirinden bağımsızca birçok kez keşfedilmiştir

Marksizm'i Marks ve Engels'ten önce, ilk keşfeden İbni Haldun'dur. Marksizm'i, İbni Haldun'u bilmeden ve ondan bağımsızca ikinci kez keşfeden Marks ve Engels de birbirlerinden bağımsızca keşfetmiş sayılabilirler^[4]. Ayrıca Joseph Dietzgen veya Morgan gibi başka bağımsızca keşfedenler^[5] ve keşfettiklerinin Marksizm olduğunu bilmeyenler de vardır. Bugün bile, Marksizm hakkında doğru dürüst bir şey

bilinmediği ve önyargılar yaygın olduğu için, özellikle tarihçiler^[6] ve arkeologlar, Kolomb gibi keşfettiklerinin ne olduğunu bilmeden, onu tekrar keşfetmektedirler.

O halde, Kıvılcımlı'nın Marksizm'e katkılarından söz ederken, toplumu ve tarihi inceleyen bilime, sosyolojiye ya da Tarihsel Maddeciliğe yaptığı katkılardan söz etmiş oluyoruz.

*

Bu katkıların neler olduğunu inceleyip tartışabilmek için de bu bilimin evrimini ele almak gerekir ki, bu evrim içinde, eğer varsa, Kıvılcımlı'nın yeri tanımlanabilsin.

Her yeni doğan bilimin öncekilerin kat ettiği yolları kat etmesi gerekmez, bilimler de toplumlar gibi^[7] önceki birikimin omuzlarında yükselerek doğabilirler veya yeni bir aşamaya geçebilirler. Toplumun bilimi, en son doğan bilimdi. Cansız ve Canlı doğayı inceleyen (Fizik, Biyoloji) bilimlerin birikimi üzerinde doğduğundan, Marksizm 19. Yüzyılda doğmuş bir yirminci yüzyıl bilimidir.

Toplum bilimi, cansız ve canlı doğanın bir tarihi ya da evrimi olduğu fikrinin henüz doğum sancıları yaşadığı bir çağda, toplumun evriminin yasalarını haykıran bir çılgılla, doğanın da tarihi^[8] olduğunu haykırarak doğmuştu.

Fizik alemde ve canlılar aleminde, bir evrim fikrinin tartışmasız kabulü şunun şurası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasına denk gelir. Hatta bu fikrin yerleşmesinde, Marksizmin doğum çılgılığı olan, toplumsal evrim fikrinin varlığı, doğa bilimleri için yol gösterici ve kolaylaştırıcı bir işlev bile görmüştür^[9].

Ne var ki, böylesine ileri bir noktadan yola çıkan Marksizm, temel kavramları bakımından adeta doğduğu yerde kalmış görünür, hatta bilinen ve yaygın biçimiyle gerilemiş ve bayağılaşmıştır. Buna karşılık doğa bilimleri giderek artan bir hızla ilerlemiştir.

Bugün Astronomi ve Fizik, bir tek bilimdirler artık ve bu bilimin konusu evrenin ya da maddenin tarihinden ya da evriminden başka bir şey değildir. Paleontoloji ve Biyoloji de bir tek bilim sayılabilirler artık ve bu bilimin konusu canlıların evriminden başka bir şey değildir.

Tarih ve Sosyoloji bir tek bilim olarak doğmalarına ve Sosyolojinin ya da Marksizm'in diğer adı tam da bu nedenle maddeci **Tarih Öğretisi** olmasına; diğer bilimlerin ancak 1950'lerden sonra vardığı yerde doğmasına rağmen, yaygın Marksist yazında, toplumsal tarihin veya evrimin kavranışında, kavramsal araçlarda vs. neredeyse en küçük bir ilerleme, derinleşme bile görülmez.

Bunu, bir bilimin konusunu ve tarihini sıradan okura anlatmak için yazılan popüler bilim kitaplarıyla yapılacak bir kıyaslamayla bile görmek mümkündür.

Örneğin bugün fiziğin veya biyolojinin tarihini ve bugün ele aldığı sorunları ortalama bir okurun anlayabileceği şekilde anlatan onlarca farklı ve birbirinden güzel kitap bulunabilir. Hatta son yıllarda en değerli bilim insanlarının, (astronomların, fizikçilerin, biyologların, paleantologların) bu tür kitaplar yazmaya özel bir değer ve önem verdikleri bile görülmektedir^[10].

Ama Marksizm söz konusu olduğunda bırakalım Marksizm'in, (yani Tarihsel Maddeciliğin, yani Sosyolojinin) tarihini anlatan popüler kitapları bir yana, **tarihini anlatan bir tek kitap bile** yoktur^[11]. İlk bakışta Marksizm tarihsizdir, kavramları hiç gelişmemiştir. İdeolojilerin tarihinin olmadığı önermesi adeta Marksizm'de somutlaşmış gibidir^[12].

Peki, doğa bilimleri ile toplum bilimi (Marksizm) arasındaki bu gelişim zıtlıklarının nedeni nedir?

Bunu bize yine ancak Marksizm yani sosyoloji açıklayabilir. Çünkü bilimlerin evrimi fiziksel ya da biyolojik değil sosyolojik olgulardır ve sosyolojik olgular yine ancak sosyolojik kavramlarla açıklanabilirler. Ama o yaygın ve bilinen artık bir ideoloji olmuş Marksizm değil, bilinmeyen, gelişmiş ve tarihi olan; konusu tarih olan Marksizm.

O halde, Marksizm önce kendi kaderini açıklama gibi bir görevle karşı karşıyadır: Niçin doğa bilimleri hızla muazzam yollar kat ederken kendisi neredeyse doğduğu yerde kalmıştır veya en azından öyle bir görünüm vardır?

Doğa bilimlerinin niye hızlı geliştiği sorun değildir. Kapitalist üretim biçiminin kendi yasasından doğar bu. Kapitalizmde rekabet içinde, nispi artık değer oranını yükseltmek; emek üretkenliğini arttırmak zorunluluğunun bir sonucudur. Doğa bilimlerinin birkaç yüzyıllık devasa gelişmesinin de; bu bilimlerin “pozitif bilimler” olarak tanımlanmasının ardında bu, yani değer yasası vardır. Marks'ın *Das Kapital*'i tam da bu mekanizmaları inceler.

Zor olan toplum bilimin (Marksizmin) niye gelişmediğini açıklamaktır. Marksizm'in kaderi, değer yayasına değil, sosyalist hareketin kaderine, işçi hareketinin kaderine bağlıdır.

Ama bu bile doğrudan mekanik bir ilişki değil, sanatın gelişimi gibi, çoğu kez elverişli gibi görünen koşulların tersine çalıştığı, karmaşık bir ilişkidir.

*

Elbet burada söyle itirazları duyar gibi oluyoruz: “Ne demek Marksizm gelişmedi? İşte Lenin, Emperyalizm Teorisini geliştirdi”. Lenin'in (ki bunlar akıma göre de değişebilir Althusser'den Mao'ya ya da Negri'ye kadar çok farklı isimler sayanlar vardır. Bunlar ayrı bir kategori olarak ele alınmalıdırlar) Marksizm'e katkılarından söz

edildiği görülür.

Bu itirazlarda, Marksizm'in evrimine ve ne olduğuna dair çok temel iki yanlış bulunmaktadır.

Lenin ve benzerleri, Marksizm'in **temel kavramlarına bir bağlılığı** temsil ederler, onları **yaratıcı bir uygulamaya** karşılık düşerler ama temel kavramlarda hemen hemen hiçbir gelişme ve ilerleme sağlamamışlardır. Onlar verili kavramlara dayanarak, yeni olguları açıklamışlardır. Belki zaten var olan kavramları daha net tanımladıklarından söz edilebilir.

Lenin'in ya da başkalarının, Marks-Engels'in ortaya attığı teorisinin temel kavramlarında hemen hiç bir ilerleme yapmadan siyasi mücadelenin ya da sınıf mücadelesinin birçok sorununa ilişkin çözümler geliştirmiş olmaları, onların bu bilimin gelişimine katkılar yaptıkları anlamına gelmez. Bu keşiflerin pratik hayat bakımından olağanüstü önemde olması sonucu değiştirmez.

Bugün geceleri elektrik ampulü olmadan bir yaşam tasavvur edemeyiz bile, böylesine muazzam önemli bir yeri vardır Edison'un keşfinin hayatımızda. Ama bu, Edison'un fizik biliminin gelişimine hiçbir katkısı olmadığı gerçeğini zerrece değiştirmez.

Edison'un elektrik ampulünü keşfetmesi için, elektrik akımı veya elektromanyetik güç konusunda yeni kavramlar ortaya koyması veya var olan kavramları geliştirmesi gerekmiyordu. Var olan kavramlar çerçevesi ve pratik ihtiyaçlar bu keşiflerin ortaya çıkmasına ve açıklanmasına yetiyordu. Fonografi keşfetmesi için dalga ve akustik teorisinde bir takım ilerlemeler yapmasına gerek yoktu. Bu nedenle fiziğin evrimini anlatan kitaplarda Edison'un adı bile anılmaz ama örneğin Faraday veya Maxwell anılmadan geçilemez.

Bir bilimin gelişimine katkı yapmak yeni kavramlar bulmak, var olan kavramları dakikleştirmek, eleştirip yeniden tanımlamak; yeni yasalar bulmak, bilenen yasaların sınırlarını göstermek vs.dir. Bu açıdan baktığımızda, Lenin'in Tarihsel Maddeciliğin hiçbir kavramanı eleştirip değiştirmeye veya yeni kavramlar koymaya kalktığını göremeyiz. Onun da böyle bir iddiası yoktur zaten.

Elbet Troçki'nin bir katkısından söz edilebilir ve edilmelidir. Troçki'nin katkısı, Marksist evrim kavrayışında, eşitsiz ve kombine bir gelişimi tanımlaması ve kullanması; bürokrasinin sınıf karakterinin tanımlanması gibi konularındadır. (Benzer katkıları Troçki'den bağımsızca Kıvılcımlı da yapmıştır.)

Zaten Troçki, Batı dünyasının tanıdığı Marksistler arasında neredeyse tek istisnadır. Bütün eseri de tıpkı kurucularınki gibi tarihin ve toplumun gidişine ilişkindir. Bu tarih genellikle modern, hatta sadece yirminci yüzyıl tarihiyle ilgilidir ve bu tarihin daha derinden kavranışı için kavramsal bir ilerleme de sağlamıştır.

Çok daha yaygın ve egemen olan diğerleri (Althusser, Mao, Negri vs.) üzerinden itiraza gelince, onların unuttuğu çok temel ve basit bir olgudur: Marksizm bir sosyolojidir, felsefe değildir. Hatta kendi doğumundaki satırlarda, felsefenin bittiğini ilan ederek; felsefeyi öldürerek doğmuştur [\[13\]](#).

Althusser'den Mao'ya ya da Negri'ye kadar Marksizm'i geliştirdiği söyleyenler, Marksizm'i bir felsefe olarak ele alırlar. Bunların tarihi ve toplumu ele alan bir tek sosyolojik yasayı, bir tek sosyolojik kavramı ele alıp eleştirip geliştirdikleri görülemez. Toplumsal olgulardan yola çıkarak fikirleri açıklamazlar; fikirlerden yola çıkarak toplumsal gidişi açıklamaya çalışırlar. Konuları tarih ve toplumun hareketi, toplumsal olgular bile değildir. Aslında Marksizm'in gelişmemesi ile bir felsefe (veya ekonomi öğretisi) olarak tanımlanması ve ele alınması arasında da kopmaz bir bağ vardır ve bu Marksizm'in gelişmemesinin bir görünümüdür.

Onlar Marksizm'e katkı yapamazlar çünkü konuları Marksizm'le özdeş değildir. Hatta pratikte fiilen Marksizm'in en temel önermesinin, (düşüncenin varlığı değil, varlığın düşünceyi belirlediği) fiili bir inkarını temsil ederler. Bütün bunlar, aslında, toplumsal hareketi düşünce ile açıklamaya kalktıkları için, aynı zamanda kendilerinin bütün Marksist olma ve Marksizm'e dayanma iddialarına rağmen, Marksizm'in inkarını; bir geriye dönüşü temsil ederler. Hepsinin ardında şu gizli varsayımın meduza kafası görülür: şu veya bu düşüncenin veya önermenin kabul edimleş veya edilmemiş oluşu sonraki süreci belirlemiştir. Örneğin Ekim Devrimi'nin sonraki yozlaşmasının nedeni geri bir ülkede devrim; devrimin yayılamayıp tecrit olması; savaş ve iç savaş sonucu tüm üretici güçlerin tahrip olup neredeyse yamyamlığa dönüş gibi gerçek maddi koşullar değil; Lenin'in örgüt teorisindeki şu ya da bu yanlış veya örgüt içi demokrasiyi önemsememek gibi, son duruşmada kimi yanlış düşünceleri ya da yanlış kararlardır. Yani Marksizm'in kendisiyle mücadele ederek doğduğu ideoloji, Marksizm postu giyinerek onu içinden ele geçirmiştir.

*

İşte Kıvılcımlı'nın anlaşılmasının ve katkılarını tartışmanın ilk zorluğu tam da burada ortaya çıkar. Bütün dünyada Marksizm'le ilgisi olmayanlar, yani toplumun hareket yasalarını ve tarihsel hareketi araştırmakla ilgisi olmayanlar Marksist olarak ortalığı doldurmuş bulunmaktadır. Bunların hepsinin temel paradigması anti-Marksist'tir. Çünkü bizzat konuları sosyoloji ya da tarih değildir. Marksizm'le konuları ortak değildir. Sorun buradadır.

Konusu Marks-Engels'in ortaya koyduğu bilimin konusuyla özdeş olan, yani Marks-Engels'in Marksizm tanımına uygun olarak bir takım kavramları geliştiren neredeyse biricik kişidir Hikmet Kıvılcımlı (Troçki de).

Yani bir yanda dünyadaki bütün diğer Marksist diye bilinenler, bir yanda da Hikmet

[14]
Kıvılcımlı bulunmaktadır.

Kıvılcımlı bütün önemli eserlerini ve en önemli katkılarını Tarihsel Maddecilik alanında vermiştir; en önemli katkıları veya iddiaları tam da bu alandadır. Yani yaygın genel kabul gören Marksizm veya ona katkılar diye bilinenler bir yandadır; Kıvılcımlı diğer yandadır.

İşte Kıvılcımlı'nın öncelikle ve en büyük katkısı budur: **tarihin ve toplumun genel yasalarını**, tarihsel ve toplumsal olgulardan yola çıkarak daha dakik ve derin olarak tanımlamaya çalışan neredeyse yeryüzündeki biricik Marksist olmasıdır.

Ama bu gerçek ortaya korkunç bir açmaz ve anlaşılmazlık çıkarmaktadır.

Yaygın olarak Marksizm diye kabul görmüş ve bilinen her şeyi karşıya almak ve reddetmek gerekiyor. Böyle bir teşebbüsün bile çılgınlık olarak görüleceği çok açıktır. Onların sadece niceliği bile ezicidir.

Bunca Marksist filozof, düşünür hepsi yanlış da bir Kıvılcımlı mı yanlış değil [15]?
Ne yazık ki gerçek budur?

Böylece ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır: bir yanda Marks-Engels'in tanımladığı biçimiyle, Marksizm'le konusu özdeş olan, yani tarihin ve toplumun genel gidiş yasaları üzerine araştıran, tartışan ve yazan Kıvılcımlı; diğer yanda dağlar gibi yığılmış koskoca sözüm ona Marksist bir literatür ve bu literatürü Marksizm sanarak yetiştirmiş Marksizm'in ne olduğuna dair tasavvur yeteneğini bile yitirmiş milyonlarca Marksist. Bunlara ek olarak da bütün akademik dünyada yeri olan sözde sosyolojiler ve sosyologlar. Bütün bunların karşısında: Marks-Engels, Troçki, Kıvılcımlı gibi birkaç gerçek Sosyolog ya da Marksist.

Bu korkunç zıtlık, bütün dünyada da böyle Türkiye'de de. Türkiye'den örnek verelim. Marksist teori iddialı, *Praksis* ve *Teori ve Politika* diye iki dergi var. Uzun yıllar istikrarlı bir biçimde çıkıyorlar. Marksizm diye yılda birkaç kez seminerler yapılıyor. Özgür Üniversite'de Marksizm üzerin verilen seminerler var. Ama toplumun tarihsel hareketi ve bunun yasaları üzerine bir tek yazı, bir tek konuşmacı, bir tek seminer bulamazsınız.

Uzağa gitmeye gerek de yok, bizzat bu Sempozyumu ele alalım. Kıvılcımlı'nın neredeyse bütün eserleri tarih ve onun hareket yasaları ile ilgilidir. Bu tarihi ve onun yasalarını, bu yasaların formülasyonunda Kıvılcımlı'nın yerini veya yeni olgular ışığında Kıvılcımlı'nın genellemelerini ele alan bir tek bildiri bile bulunmamaktadır. Bu sempozyumdaki bildirilerde de Kıvılcımlı ya politik düzlemde ya da felsefi düzlemde ele alınmaktadır.

Hâlbuki bu iki düzlem de Kıvılcımlı'nın esas teorik katkısını konu etmez. Kaldı ki, politik olarak Kıvılcımlı, Sovyetlerin çizgisini sadakatle izlemiş, ölünceye kadar da

öyle kalmış bir Stalinist'tir. Felsefi olarak ise, didaktik kitaplar yazmak dışında fazla bir şey yapmamıştır ve böyle bir iddiası da yoktur. Ayrıca, Felsefe Marksizm (Sosyoloji) değildir.

Yani bizzat bu Sempozyum'da bile Kıvılcımlı'nın ele alınışı, tam da Kıvılcımlı'nın var olduğu yerin zıddıdır. Marksizm'in başına gelen aynen Kıvılcımlı'nın da başına gelmektedir. Yani Marksizm Marksitçe ele alınmadığı gibi, Kıvılcımlı da Marksistçe ele alınmamaktadır. Dünyada yaygın olan ve Marksizmin fiili inkarı olan felsefi yaklaşım ya da politik yaklaşımla ele alınmaktadır.

Dünyadaki genel ve yanlış Marksizm kavrayışı, aynen buraya da yansımakta, varlığı ve eseriyle bu anlayışın karşısında bulunan Kıvılcımlı, karşı olduğu anlayışın paradigmasına sokularak ele alınmaktadır. Dolayısıyla Kıvılcımlı ve Marksizm anlaşılmaz bir hale gelmektedir.

Bu nedenle, Kıvılcımlı'nın Marksizm'e katkısından söz etmek, bütün dünyadaki Marksistlere ve burada bildiri sunanlara, sizlerin şimdiye kadar tartıştığınız her şey, temelden yanlıştır, Marksizm'le ilgisi yoktur; Marksizm adına bildiğiniz her şey yanlıştır, hepsini unutmanız gerekir demekten başka anlama gelmez.

Ama hayatlarını bunlarla geçirmiş ve öyle anlam bulmuş insanlara bunu söylemek, onlar tarafından hiçbir zaman kabul görmeyecektir. Onlar bu hayatlarının anlamını dişleriyle, tırnaklarıyla savunacaklardır.

*

Yani Kıvılcımlı'nın hangi başlık altında ve nasıl ele alındığı hiç de masum bir seçim değildir. Yanlış olan bildirilerin içerikleri değil, başlıkları ve konularıdır. Başlıklarını ve konularını eleştirmeden içerikleri üzerine bir tartışmaya girmek, zımnen onları onaylamak anlamına gelir. Yanlış bir hayatın doğru yaşanamayacağı; Stratejik bir yanlışın taktiklerle düzeltilemeyeceği gibi; yanlış sorulara doğru cevaplar verilemez.

O başlıkların hepsi, Marksizm'in ne olduğu hakkında yanlış ve gizli varsayımlar barındırırlar Marksizm'in ne olduğuna dair. Ve tam da Marksizm'in ne olduğu ve tanımı bizzat sınıf mücadelesinin bir konusudur.

Diğer bir ifadeyle, Kıvılcımlıyı felsefe ve politika düzeyinde tartışmak, Marksizm'i bir politika öğretisi veya bir felsefe olarak tanımlayarak, Marksizm'in ne olduğunu ve konusunu çarpıtmaktan başka bir anlama gelmemektedir.

Ve maalesef buradaki bildirilerin büyük çoğunluğu bu temel ve metodolojik yanlışla maluldürler.

*

Bir bilimin evrimi, son duruşmada kavramlarının evrimidir. Kimi kavramların ortaya çıkışı, kimilerinin anlamının dakikleşmesi, farklı anlamların birbirinden ayrılması, kimi kavramların terk edilmesidir.

Elbette bu kavramlar da kendi içlerinde bir hiyerarşi içinde bulunurlar. Fizik biliminden bir örnek verelim. Fizikte birçok kavram vardır. Ama kütle, ağırlık, boyut, hacim, hız, zaman, uzay gibi kavramlar temel kavramlardır. Bir de ikinci, üçüncü derecede dalga boyu, frekans, basınç vs. gibi kavramlar da vardır. Fiziğin evrimi son duruşmada, o temel kavramlardaki değişmeler olarak ele alınabilir ve alınmaktadır.

Diyelim ki, Arşimet döneminin fiziğinde zaman ve hız gibi kavramlar olmadan, boyut, hacim, ağırlık, kütle gibi kavramlarla o fiziğin sorunlarını çözmek mümkün oluyordu. Kaldıraçlar ya da gemileri yüzdürmek için bunlar yeterdi.

Ama işe hareket girince; zaman da girer, hız da, hızın değişiminin hızı da girer. Böylece Galile ve Newton dönemlerinin fiziğine geliriz. Bir kütleyi bir yerden belli bir zamanda bir yere hareket ettirmek söz konusu olunca, enerji de girer. Galile'ler, Newton'lar bu kavramları fiziğe soktukları, daha dakik ve net olarak tanımladıkları; geliştirdikleri için fiziğe katkılarından; fiziğin evrimindeki yerlerinden söz edilebilir.

Elbette hareketin farklı biçimlerini inceleyen alt bölümlerinde daha spesifik kavramlar bulunur vs.. Isının, ışığın, dalgaların parçacıkların hareketini inceleyen ikincil kavramlarınız da olabilir. Bir fizikçi, bunlarda önemli katkılar da yapmış olabilir. Bunlar da nispeten ikinci kategoriden büyük fizikçilerdir. Ama büyük fizikçiler bu temel kavramlarda değişiklikler yapanlardır.

Örneğin klasik fizikte ya da Newton fiziğinde, zaman, kütle, boyut birbirinden bağımsızca vardılar. Bu birbirinden bağımsız kavramların aralarındaki bağıntıları inceler klasik fizik bir bakıma. Zaman kavramını ele alalım. Zaman, içinde olayların geçtiği, bir örnek ve hep aynı hızla akan bir sahne gibidir bu fizikte.

Ancak yirminci yüzyılda bu hız, zaman, kütle kavramları baştan aşağı değişirler, örneğin, zaman artık bir sahne değil; maddenin bir varoluş koşulu veya biçimidir. Zaman değişmez ve düzenli akan bir sahne olmaktan çıkar; saatler yavaşlar veya hızlanabilir. Boyutlar kısalır veya uzar.

İşte örneğin böyle bir zaman kavramına geçiş, fiziğin evriminde büyük bir değişimdir.

Fiziğin evrimini anlatan kitaplar bir bakıma bu değişimi anlatırlar. Bu değişimin, tüm kavram sisteminin karşılıklı bağımlılıkları içinde nasıl değişimlere yol açtığını anlatırlar. Bir fizikçinin fiziğe katkılarından söz etmek, bu temel kavramların kavranışı veya tanımındaki katkılarından söz etmektir bir bakıma.

Biyoloji de benzer durumdadır. Örneğin bir tür veya popülasyon kavramının tanımının evrimi üzerinden biyolojinin evriminin en önemli uğrakları gösterilebilir.

Peki, sosyolojide ya da Marksizm'de durum nedir?

Marksizm'de de elbet bir takım temel kavramlar vardır bütün diğer kavramların üzerinde yükseldiği. Ne var ki, Tarihsel maddeciliği veya Marksizm'i, kavramların

tarihi olarak anlatan bir tek kitap bile yoktur. Esas sorun buradadır. Ama bunda bir sorun görülmemesi bundan da daha korkunç bir durumdur.

Var olan kitaplar bile Marks-Engels'in yazdıklarının bayağılaştırılmış tekrarlarıdır. Tarihsel Maddeciliğin ya da Marksizm'in, kavramların tarihi olarak bir tarihi yazılmamıştır.

Marksizm'in bir tarihinin yokluğu ile Marksizm'in bir felsefe veya politika öğretisi veya ekonomi politik olarak kavranışı arasında kopmaz bir bağ vardır. Marksizm'in Marksist olmayan tanımları, son duruşmada onu tarihsizliğe yani bir ideoloji olmaya mahkum etme sonucunu vermekte yani Marksizm, Marksizm olmaktan çıkmaktadır.

Böylece şöyle bir fasit daire ortaya çıkmaktadır. Marksizm'le aynı konuda neredeyse bir tek Kıvılcımlı yazdığına göre: Marksizm'in tarihi Kıvılcımlı bilinmeden yazılamaz. Ama Marksizm'in tarihi bilinmeden de Kıvılcımlı'nın bu tarihteki yeri ve katkıları konu edilemez.

Bir yanda Kıvılcımlı vardır, bir yanda diğer bütün Marksistler. Ve o bütün diğer Marksistler, Marksizm bir sosyoloji olduğuna göre, aslında sosyoloji alanında hiçbir şey yazıp söylemediklerinden Marksist değildirler [\[16\]](#).

Bu noktada çok ilginç ve kabul etmesi çok zor ve sarsıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Kıvılcımlı, Marks ve Engels'ten sonra, tüm insanlık tarihini sorun yaparak bu gidiş hakkında genellemeler yapmış tek Marksist'tir. Bizzat onun bu özelliği, yaptığı katkının içeriğinden veya içeriğe ilişkin katkı yapıp yapmadığından bağımsız olarak ilk büyük katkısıdır.

*

Şimdi Marksizm'in temel kavramlarına ve Kıvılcımlı'nın buradaki önemli katkılarına bakabiliriz.

Temel kavramlar neler?

Üretici güçler, üretim ilişkileri, altyapı, üstyapı, mülkiyet ilişkileri, sınıflar, devlet, ideoloji, politika, kültür, sanat, bilim, ahlak, hukuk, din vs [\[17\]](#).

Bu kavramlar toplumun tarihinden çıkmıştır ve onun yapısını ve gidişini açıklamaya yöneliktirler. Dolayısıyla yine bizzat toplumun tarihinde sınanabilirler doğrulanabilir veya yanlışlanabilirler.

Bizzat Marks-Engels hayatları boyunca sistemli olarak bunu yapmışlardır. Bu iki yönde olmuştur.

Birincisi, modern toplum her şeyden önce bir meta üretimi toplumu olduğundan, metanın ortaya çıkıyla birlikte başlayan süreçleri inceleyen bilim olan Ekonomi Politik çalışmaları ile.

Burada kısa bir açıklama yapmak gerekiyor. Ekonomi Politik, Tarihsel Maddeciliğin

ya da Marksizm'in bir alt bölümü, ekonomiyi inceleyen bölümü değildir. O ayrı bir hareket ve varoluş tarzının bilimidir. Bu anlamda ekonomi politik yasalarının tarihsel maddecilik yasalarıyla ve klasik anlamda Marksizmle ilgisi yoktur. Elbette Marks, bu alanda da en büyük keşfi yapmış emek ve işgücü kategorilerini ayırarak modern kapitalist toplumda artı değerın kaynağını göstermiştir ^[18]. Ama ekonomi politik sosyolojinin (Marksizmin) bir alt bölümü değildir, ayrı bir bilimdir.

Nasıl biyolojinin konusu, ilk canlı ile, yani kendi benzerini sentezleyen, benzerini üreten molekülle birlikte ortaya çıkarsa, ekonomi politiğin konusu da iki insan ya da kabile ellerindeki ürünü değiştirdikleri anda ortaya çıkar. Bu yasalar sosyolojik yasalar değildir; tamamen başka yasalardır, toplumun tarihsel evrimini tayin edici denecek ölçüde belirlemelerine rağmen sosyolojik yasalar değildirler. Ekonomi politiğin kavramları sosyolojik kavramlar değildirler.

Tam da bu nedenle, Marksizm'i bir ekonomi politik öğretisi olarak ele almak veya Marksizm diye *Kapital*'i okumak ve ekonomi politik dersleri vermek, anti Marksist bir yaklaşımdır. Marksist yaklaşım, ekonomi politik derslerine bunun Marksizm olmadığını anlatarak başlayan yaklaşımdır.

Marks'ın bütün hayatını verdiği *Das Kapital* adlı eseri, aslında sosyolojik (yani Marksist) bir eser değildir. Onun Marksist bir eser olmadığıdır Marksist önerme. Bütün çalışma değer yasasının işleyişinin anlaşılmasına yöneliktir. Çünkü sosyolojinin yasaları toplumun hareketinin değer yasasının etkisine girdiğini söylemektedir. Onun için toplumun hareketini anlamak için değer yasasının üzerinde yükselen yasalar ve hareketler incelenmektedir.

Bu ilişki biraz Jeoloji ile biyoloji ve paleontoloji ilişkisi gibidir. Jeoloji eni sonu fiziksel, cansız doğaya ilişkin bir bilimdir; yasaları fiziksel yasalardır. Ama bizzat bu fizik, kayaların vs. bir zamanlar yeryüzünde yaşamış canlıların tortuları olduğun söylüyorsa, jeologlar iyi birer paleontolog da olmalıdırlar. Hatta bir takım canlıların evrimine ilişkin yasaları da bulabilirler ama bütün bunlar biyoloji ve paleontolojinin fiziğin ya da jeolojinin bir alt bölümü değil; apayrı bir bilim olduğu gerçeğini değiştirmez.

Marks'ın Ekonomi politik alanında müthiş keşifler yapması; Kapitalist toplumun yüzündeki peçeyi kaldırması; meta ilişkilerini adeta her şeyi belirlemesi, ekonomi politiği Marksizm'in (sosyolojinin) bir alt bölümü yapmaz.

İşte Marks modern toplumun değer yasının egemenliği altında oluşunu; onun adeta bir doğa yasası gibi onun gidişini belirlediğini göstererek, modern tarihte öğretisini sınamış olur ve bu sınamanın doğruluğu kapitalizmin yani meta üretiminin gelişmesi ve yaygınlığı ölçüsünde sürekli doğrulanmaktadır. Sınamanın ilk biçimi budur.

Ancak bununla yetinmezler, Mark ve Engels'in tarih ve toplum teorilerini bizzat tarihte ve toplumsal olaylarda sınadıkları görülür.

Engels yazıyor:

“Marx'ın bu yapıtı (Fransa'da sınıf Mücadeleleri), onun, kendi materyalist anlayışı ile ve giderek durumun içerdiği verilerin yardımı ile çağdaş tarihin bir parçasını açıklama yolunda ilk girişimi oldu. Komünist Manifesto'da, teori, bütün modern tarihin bir taslağını yapmak için kullanılmıştı, Marx ve ben, Neue Rheinische Zeitung'un yayınladığı makalelerimizde, teoriyi, anın siyasal olaylarını yorumlamak için kullanmıştık. Buna karşılık, burada, bütün Avrupa'da, kritik olduğu kadar tipik olan birkaç yıllık bir gelişmenin akışı sırasında nedenlerin ardarda iç bağlantısını ortaya koymak, yani yazarın kafasında, siyasal olayları, son tahlilde, ekonomik olan nedenlerin sonuçlarına indirgemek sözkonusu idi” (F. Engels, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş*)

Marks Engels gerçekten teorilerinin bir kontrolünü yapmaktadırlar buralarda. Örneğin Engels şöyle diyor: *“Ve işte, bu tarih, Marx'ın, kendi yasasını denemesine, sınavdan geçirmesine yardımcı olmuştur ve otuz üç yıl sonra bile, Marx'ın yasasının bu sınavdan parlak bir şekilde geçtiğini teslim etmemiz gerekiyor.”* (Vurgular bizim, Engels, *18 Brumaire, Engels'in Üçüncü Almanca Baskı'ya Önsözü.*)

Aslında Marks-Engels'in bütün eserleri bu öğretinin bir uygulaması ve sınanmasından; çeşitli olayların açıklanmasında kullanılmasından başka bir şey değildir.

Buraya kadar dikkat edilirse hep Avrupa Tarihinin son birkaç yüzyılı söz konusudur. İşin ilginç aslında Tarihsel Maddeciliğin yasaları da esas olarak bu birkaç yüzyıllık tarihin incelenmesinden çıkmaktadır. Yani aslında birkaç yüzyıl incelenerek bir takım yasalara ulaşılmış ve bu yasaların bütün insanlık tarihini açıklayabileceği sonucu çıkarılmıştır.

Ama onlar ciddi bilim adamlarıdır, ciddi devrimcilerdir. Kendi teorilerini sürekli yeni bilgilerin ışığında kontrol etme gibi bir derterleri vardır. Örneğin Morgan'ın çalışmalarıyla karşılaştınca doğrulandıklarını görürler. Engels şöyle yazar:

“Bu kitap, deyim yerindeyse, bir vasiyetin yerine getirilmesidir. Hiç kimse Karl Marx kadar, kendi -bir dereceye kadar bizim de diyebilirim- materyalist tarih irdelemesi sonuçlarıyla ilişki kurarak, Morgan'ın araştırmalarından çıkan yargıları açıklamak ve bunların büyük önemini ortaya koymak istemezdi. Gerçekten, Morgan, Marx'ın kırk yıl önce keşfetmiş bulunduğu materyalist tarih görüşünü, Amerika'da, kendi alanında yeniden keşfetmiş ve bu durum, onu, barbarlık ile uygarlık arasındaki karşılaştırma konusunda, belli başlı noktalar üzerinde Marx'la aynı sonuçlara varmaya götürmüştü.” (Engels, *Ailenin.., Birinci Baskının Önsözü*)

Bu kontrol ve sınama, *Almanya'da Köylüler Savaşı* gibi eserler ve Ortaçağ'dan;

Ailenin Devletin Kökeni'nde, Yunan ve Roma ve Germenlere; *Maymun'dan İnsana Geçişte Emegın Rolü*'nde ilk insanların ortaya çıkışına kadar uzanır.

Şimdi bu durumda, Marksistlerden beklenen ve yapmaları gerekenedir?

a) Bizzat Marks-Engels'in ele aldıkları dönemlere ilişkin verilerde değişmeler olabilir. Çünkü onlar çok sınırlı bir veri yığını üzerinden bu çıkarsamaları yapmaktadırlar. Bu arada bir yığın çalışmada birçok yeni veri birikmiş olabilir. Bu yeni biriken bilgiler ışığında Marks-Engels'in çalışmalarının ve sonuçlarının kontrolü gerekir. (Örneğin Fransız Devrimi'nde aslında burjuvazinin hiç de devrimci olmadığı, burjuvazinin devrimci döneminin bir efsane olduğu ortaya çıkmıştır Deniel Guerin'in de dikkati çektiği gibi. Kıvılcımlı da bağımsızca benzer sonuçlar çıkarmıştır *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu*'nda.)

b) Marks Engels çok sınırlı bir alandan bu sonuçlara ulaşmışlardır: Avrupa ve sonuçta birkaç yüzyıllık Avrupa tarihi. Koca bir dünya ve sadece uygarlıkla bile sınırlansa 7000 yıla ulaşan bir tarih dilimi söz konusudur ele alınmayan. Bu yasalar bu tarihte sınanmalıdır. (İşte Kıvılcımlı'nın yaptığı budur ve ondan başkası da yoktur.)

c) Marks-Engels'ten sonraki tarihte de (Yani 20. Yüzyılda ve günümüzde) sınaama gerekir. (Kıvılcımlı ve Troçki birbirinden bağıımızca, farklı sorunlara bağılı olarak ve benzer sonuçlara ulaşarak bir ölçüde bunu yapmışlardır.)

Yani **derinliğine, geçmişe, geleceğe** (yeni ortaya çıkanlara) yönelik **sürekli bir kontrol ve sınaama gerekir**. Marksizm'in gelişiminden ancak bunlar yapıldığında söz edebiliriz.

Peki, şimdi bakalım, Kıvılcımlı ve Troçki hariç, şu her yerde Marksist diye kabul edilenlerin çalışmalarına. Böyle bir çaba ve kaygı, böyle bir sistemli çalışma var mı? Yok. Aksine hep fikirler üzerine, düşüncelerin varlığı belirlediği gizli varsayımına dayanan çeşitlemeler vardır.

Lenin'in örgüt teorisi şöyle olsaydı böyle olurdu. Tekçi düşünce olmasaydı böyle olmazdı. Kronştatta şöyle yapmasalardı böyle olurdu. Yani Marks-Engels'in kendisine karşı mücadele ettikleri ve bu mücadele içinde ifade ettikleri teorinin tam tersi yapılmaktadır.

Peki, Kıvılcımlı haricinde neler yapılmıştır?

Burada Batı Marksizm'inin yaptığı özellikle sanat alanındaki çalışmaları toplumsal yapının belli bir yanını incelemek bakımından değerlendirebiliriz.

Walter Benjamin'in felsefi bir bağlamda ifade edilmekle birlikte, tarih üzerin tezlerini bir gözden geçirme denemesi olarak tanımlayabiliriz.

Önü sonu hepsi budur.

Marks-Engels sonrası yeni olgular ve bu bağlamda teorik katkı ve gelişme iki isme bağlıdır. Troçki ve Kıvılcımlı. İkisi de olguları açıklamak için çok önemli katkılar yaparlar. Paradigmaları zamanlarının damgasını taşır. Troçki, yirminci yüzyılın ilk yarısının iki çok temel yeni olgusunu hem **öngörür** hem **açıklar**: geri bir ülkede sosyalist devrim ve Bürokratik karşı devrim ya da yozlaşma. Bu iki olguyu açıklayabilmek için: evrim kavramını eşitsiz ve kombine bir gelişimle geliştirir; dakikleştirir; bürokrasinin niteliğini analiz için de sınıf kavramını geliştirir.

Kıvılcımlı ise Savaş sonrası dönemi öngörmüş gibidir, Tarih üzerine çalışmaları bu öngörünün hazırlığı gibidirler. Savaş sonrasının en önemli özelliği, devrimci mücadelenin “üçüncü dünya”ya kayması ve az gelişmenin gelişmesidir.

Kıvılcımlı bunu açıklayabilmek için farklı üretim biçimlerinin ve sınıfların simbiyoz ilişkiye girişlerini; “etle tırnak gibi” oluşlarını ele alarak, evrim kavramında eşitsiz ve kombine gelişmeden bir adım daha ileri atar. Artık zaman içinde birbirini izleyen üretim biçimleri veya sınıflar birbirinin yerini almazlar sadece; aynı zamanda bir arada var olurlar ve birbirlerini güçlendirip bambaşka bir sistem oluştururlar. Bu alt üst edici bir bakıştır ve çok önemli programatik, stratejik sonuçları vardır.

Bunu “*Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı*” adlı çalışmamızdan aktararak biraz açıklayalım.

*

“Toplumsal evrimi de, çok farklı toplumları da açıklayan temel kavram, Üretici Güçlerin Değişimi^[19] ve Farklılığıdır. Üretici Güçler Değiştği için toplum değişmektedir; Üretici Güçler Farklı olduğu için toplumlar birbirinden farklıdır.

Bu, evrim kavramının evrimi ile üretici güçler kavramının evriminin birbirine doğrudan bağlı olduğunu gösterir. Evrim kavramına bağlı olarak Üretici Güçler kavramında; Üretici güçler kavramındaki değişmelere bağlı olarak evrim kavrayışında da değişimler ortaya çıkar.

Marks’ın meşhur satırlarını burada bir kere daha hatırlayalım.

“Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler.(...)”(K. Marks, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı’ya Önsöz*)

Dikkat edilirse Marks’ın Tarihsel Maddeciliğin temelini atan bu cümlelerinde bazı **gizli varsayımlar** bulunmaktadır.

Bir gizli varsayım, “*Üretici Güçlerin gelişmesi*”dir. Üretici güçlerin gelişmesi bir **veridir**. Bu gelişmenin **niçin** ve **nasıl** olduğu, **sürekli olup olmadığı** gibi bir sorun yoktur. Sürekli olarak gelişen bir özdür üretici güçler. Toplumsal biçimlerin, ekonomik ilişkilerin ve üstyapının evrimini üretici güçlerin evrimi belirlemektedir.

Bir başka gizli varsayım, üretici güçlerin gelişmesinin, daha önceki üretim ilişkilerinin

tasfiyesini getirmesidir. Yani Üretici Güçlerin Gelişimi ile Üretim İlişkileri arasında bir uyum vardır. Ama bu uyum otomatik olarak oluşmamaktadır, birikimli ve sıçramalı bir karakteri vardır.

Bunlardan çıkan bir başka gizli varsayım da üretici güçlerin gelişmesinin sosyalizme yaklaştırdığıdır. Bu gelişmenin önündeki engelleri kaldırmak toplumu sosyalizme yaklaştırmak anlamına gelmektedir.

Toplumsal evrim kavramının evriminin tarihi, bir bakıma üretici güçlerin evrimine ilişkin bu varsayımlarının sorgulanmasının tarihi gibidir.

Teorinin bu saf formülasyonundan ve dayandığı varsayımlardan çıkacak sonuç çok açıktır. Sosyalist Devrim ancak, üretici güçlerin en çok geliştiği yerde; kapitalist üretim ilişkileriyle üretici güçlerin en büyük çelişki içinde olduğu yerlerde, yani en gelişmiş ülkelerde olabilir.

Çünkü *“İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar. Çünkü Toplum ancak çözümleyebileceği problemleri önüne koyar ve yakından bakılınca aslında bu problemlerin kendini çözecek unsurlarla birlikte ortaya çıktığı görülür.”*(K. Marks, Önsöz)

*

Tarihsel Maddeciliğin **Evrim** kavramı ve kavrayışı ile **Program** ve **Strateji** arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Program ve strateji, hem evrim kavrayışına hem de o evrimin neresinde bulunulduğuna ilişkin bir saptamaya göre değişir.

Bir bakıma Evrim kavramı ile Program ve Stratejinin ya da daha da kategorik olarak ifade etmek gerekirse **metodoloji** ile **politikanın** ilişkisi tıpkı **Önsöz**'de ifade edilen Üretici Güçler ve Üretim İlişkileri ile Üstyapı'nın ilişkisi gibidir.

Tarihsel Maddeciliğin evriminde Evrim kavramı veya Metodoloji toplumsal evrimdeki Üretici Güçler gibidir. Program ve Strateji ya da Politika ise Üretim İlişkileri veya Üstyapı gibidir. Tarihsel Maddeciliğin Tarihi, son duruşmada, toplumunkinden hiç de daha az karmaşık olmayan bu evrim ve ilişkilerin tarihidir. Bu içsel bağlantı nedeniyle Marksizm'in tarihine bakıldığında, tüm önemli programatik ve stratejik değişikliklerin, evrim kavrayışının evrimindeki önemli değişikliklere bağlı olarak ortaya çıktığı ya da bu tür değişikliklere yol açtığı görülür.

Program, dolayısıyla siyasi mücadele ve strateji sorunu doğrudan evrim kavrayışına bağlı olduğundan, evrimin **Önsöz**'de aktarılan kavrayışı çerçevesinde devrimci bir partinin, hareketin veya sınıfın programı kategorik olarak şöyle ifade edilir: üretici güçlerin gelişmesine **engel olan** üretim ilişkilerini ve üst yapıyı, özellikle devleti **yıkma** ve uygun üretim ilişkileri ve üstyapıyı kurmaktır.

Bu evrim kavrayışı ve varsayımlar çerçevesinde, program veya stratejiyi belirlemek, ülkede bulunan üretim ilişkilerinin ne olduğunu tespit etmek ve ona göre bir program

[20] oluşturmak şeklinde kavranır. Örneğin, bir ölkede feodal veya yarı feodal ilişkiler egemense, üretici güçlerin gelişiminin önünde engel olan bu ilişkiler tasfiye etmek, yani Demokratik Devrim; yok eğer ölkeler kapitalist ise ve burjuva demokrasisi varsa, Sosyalist Devrim program ve strateji olarak belirlenir.

Bugün var olan bütün sol grupların şekillendiği, 1960'lardaki bütün strateji tartişmaları ve bölünmeleri, bu tür bir evrim fikri çerçevesinde gerçekleşmişti. Taraflar **aşamaların birbirini izlediği ve üst aşamaların alt aşamaları tasfiye ettiği** şeklindeki **aynı evrim kavrayişını** paylaşıyorlardı. Aralarındaki tartişma yöntemsel, evrimin kavranışına ilişkin değildi ve bu bakımından aralarında bir ayrılık yoktu.

Ve tam bu nedenle de strateji tartişması, olgulara ve onlardan yapılan çıkarsamalara ilişkin bir tartişmaydı. Örneğin Türkiye yarı feodal diyenler bundan demokratik devrim, kapitalist diyenler bundan sosyalist devrim sonucunu çıkarıyorlardı. Veya "teori" politikanın aracı olarak kullanılıp, Sosyalist Devrim demek için Kapitalist; Demokratik Devrim demek için Yarı Feodal veya Feodal olarak tanımlanıyordu.

Ama bu tartişmalarda kimsenin aklına ölkelerin **yarı feodal olduğu için** devrimin **sosyalist bir karakter** taşıyabileceği veya **tam da kapitalist olduğu için** devrimin **demokratik karakterde** olabileceği gibi çıkarsama ve olasılıklar gelmiyordu. Bunun nedeni bu tür çıkarsamaların ardında yatan karmaşık evrim kavrayişlarına çok uzak olunmasıydı.

Tartişmalar evrimin çok basit bir kavrayişına dayanıyordu. Toplumlar şu veya bu biçimde benzer aşamalardan geçerler: İlkel Toplum, Köleci toplum, Feodal Toplum, Kapitalist Toplum. İlkel ve Köleci toplumlar çok gerilerde kaldığına göre, program ve strateji için sorun, ölkelerin ne ölçüde feodal veya kapitalist olduğunu belirlemekte toplanıyordu. Aşamalı ve düzgün bir evrim kavrayişıydı bu.

*

Tarihsel Maddecilik (Marksizm) orijinalinde hiçbir zaman böyle sıradan ve bayağı olmamakla birlikte, Sosyal Demokrat ve Komünist hareketin tarih ve toplumsal gidiş kavrayişı hep bu düzeyde olmuştur. Hatta daha ileri giden bir basitleştirmeyle, Sosyal Demokrat ve Komünist partiler arasındaki esas farkın: bu evrimin, Sosyal Demokrat partilerce düz, sıçramasız bir evrim süreci; Komünist partilerce sıçramalı ve aşamalı bir evrim süreci olarak kavranmasında olduğu söylenebilir. Ama her iki taraf da evrimi, aşamaların birbirini izlediği; ileri olanın geri olanı tasfiye ettiği, her toplumun da bu aşamalardan geçmek zorunda olduğu sürekli bir ilerleme olarak görür [21].

Tarih ve Toplum hakkındaki bilginin Yunan ve Roma'dan daha eskilere gidemediği, bu bilginin de oldukça yüzeysel olduğu; mekân olarak Avrupa ve Akdeniz'le sınırlı bulunduğu bir çerçevede, böyle bir tarih ve evrim kavrayişı elbette zamanına göre büyük bir ilerleme anlamına gelebilir ve bilinen tarihi iyi kötü açıklayabilirdi. Sosyalist hareket Avrupa ile sınırlı kaldığı, modern tarihin ve sınıf mücadelesinin başka sorunlarına yoğunlaştığı sürece, bu bayağılaştırılmış bir Marksizm'e karşılık düşen evrim kavrayişı, en azından Avrupa için, yine de iyi kötü tatmin edici sayılabilecek açıklamalar sunuyor sayılabilirdi.

Ama dikkatli bakılınca bu evrim kavrayışı, bilinen Avrupa tarihini bile açıklamakta yetersiz olurdu. Eğer üretici güçlerin gelişmesi yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açıyor ve öncekini tasfiye ediyorsa, örneğin kölecilikten feodalizme geçişi üretici güçlerin gelişmesiyle açıklamak gerekiyordu. Ama gerçek tarihte, kölecilikten feodalizme geçişte, üretici güçlerde böyle bir gelişmeden ziyade bir gerileme vardı

Olaylara gözler kapanıp bir gelişme varmış gibi görüldüğünde de, özellikle bu evrimin sıçramalarla gerçekleştiği anlayışı bakımından bir sorun ortaya çıkıyordu. Kölecilikten feodalizme geçiş sağlayan “devrimler” yoktu. Bunları kimler, nerede, nasıl yapmıştı?

Bilimlerin ilerlemesine ihtiyaçlar yüz üniversiteden daha fazla etki yaparlar. Avrupa’daki işçi sınıfının mücadelesi bu sorunları gündeme getirme ihtiyacıyla karşılaşmıyordu. Bu nedenle bu paradokslar kimse tarafından tartışılmıyordu bile.

Ama Tarih konusu ve bu tür sorunlar daha işçi ve sosyalist hareketin gündemine pratik bir ihtiyaç olarak gelmeden önce, Evrim kavrayışında bir ilerleme, Rus işçi ve devrimci hareketinin karşılaştığı kimi sorunları çözebilmek ve gelişmeleri öngörebilmek için Troçki tarafından sağlandı.

*

Troçki’nin akıl yürütmesi de Üretici güçlerin ilerlemesine dayanıyordu. Keza onun kavrayışının da sonraki üretim biçimlerinin eski üretim ilişkilerini tasfiyesi; üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki denklik gibi varsayımlarla bir sorunu yoktu. O sadece bu ilerlemenin karmaşık karakteri üzerinde yoğunlaşıyor ve bunun sonuçlarını tartışıyordu.

Olaylara bakınca görülüyordu ki, Üretici güçler her yerde aynı aşamalardan geçerek gelişmiyordu. Kapitalist ilişkilere sonra gelen bir ülke, üretici güçlerin çok daha gelişmiş olduğu bir düzeyden işe başlıyordu. Böylece Üretici güçlerin epey gelişmiş bir düzeyi,

son derece geri bir üstyapıyla bir arada bulunabiliyordu ^[22]. Bu durumda neler olacağını tartışıyordu Troçki, bir tür “zihinsel deney” yapıyordu.

Ve bu daha karmaşık ve arkadan gelenin öne geçtiği; önceki aşamaları tek tek geçmediği, minyatür ölçülerle aşarak veya üzerinden atlayarak geçtiği evrim kavrayışına bağlı olarak Rusya’daki Devrimin izlemesi muhtemel seyir analiz edilince

garip bir sonuç ortaya çıkıyordu ^[23].

Son derece geri üretim ilişkileri ve siyasi bir sistemin olduğu bir ülkede, kapitalizmin doğrudan sanayi kapitalizmi olarak doğması ve bu nedenle işçi sınıfının daha doğarkenki gücü ve de burjuvazinin korkaklığı nedeniyle, demokratik devrimde işçi sınıfı köylülüğün desteğini sağlayarak iktidarı alabilir ve o da kendini demokratik görevlerle sınırlamayıp sosyalist karakterde tedbirlere yönelebilirdi.

Yani eski akıl yürütmesine hiç de uymayan bir sonuç ortaya çıkıyordu evrimin bu bileşik ve eşitsiz karakterinden: **yarı feodal bir ülkede sosyalist bir devrim olabilir ve işçi sınıfı iktidara gelebilirdi.** Hâlbuki birbirini izleyen aşamalı evrim kavrayışına göre, sosyalist devrimin, Üretici Güçlerin kapitalist ilişkilerle en çok çeliştiği kapitalist ve en gelişmiş ülkelerde olması gerekiyordu.

Bu sonuç bir tür zındıklık, yoldan çıkma gibiydi; o zamana kadar bilinenleri alt üst ediyordu. Ama bunun ardında, metodolojik olarak evrimin daha karmaşık bir kavrayışı,

Troçki'nin adlandırmasıyla, “*eşitsiz ve bileşik*” bir evrim kavrayışı bulunuyordu.

Meşhur Bolşevik ve Menşevik; Üçüncü ve İkinci Enternasyonal, Troçkizm ve Stalinizm ayrımları, son duruşmada metodolojik düzeyde bu iki farklı evrim (aşamalı ve eşitsiz-bileşik) kavramını yansıtıyorlardı.

Tekrar vurgulayalım ki, Troçki'nin evrim kavrayışı üretici güçlerin gelişimini tartışmıyordu, sadece bu gelişimin karmaşık, “*eşitsiz ve bileşik*” karakterine dikkati çekiyor ve çıkarsamasını bundan yapıyordu.

Aynı şekilde üretim ilişkileri ile üretici güçlerin gelişme derecesi arasındaki **uyum** düşüncesiyle de sorunu bulunmuyordu. Zaten ilerde **tam da bu uyumdan hareketle**,

Sovyet devletinin sınıf karakteri sorununa bir cevap getirebiliyordu^[24]. Evrimin eşitsiz ve bileşik gelişimine ilişkin öngörünün gerçekleşmiş olması sonucu geri bir ülkede sosyalist devrim olmuştu. Ama bu devrim tecrit olunca, yine bizzat Marks'ın dediği gibi, geri üretici güçler düzeyinde, sosyalizm olmayacağından, bütün pislikler geri

dönüyordu^[25]. Rusya'da olan son duruşmada buydu. Üretici güçler kendi geri gelişme düzeylerine uygun ilişkilere neden oluyorlardı. Yani **eşitsiz gelişme** ile **geri bir ülkede sosyalist devrim** ve tam da bu nedenle, üretici güçlerin geriliği nedeniyle, **uygunluk** yasası ile de **bürokratik karşı devrim** açıklanabiliyordu.

Dikkat edilirse bu yaklaşımlar, klasik eleştirel ve devrimci Marksist yaklaşımlarla tam bir uyum içindedir. Stalinizm'in yaydığı, gücü yaygınlığından gelen kanının aksine, “*Troçkizm*”, klasik Marksizm'in kavramsal araçları ve problematiklerini İkinci ve Üçüncü Enternasyonal'in (ilk dört Kongre sonrası) bayağılaştırmalarına karşı koruma ve savunmayı temsil eder.

Bu eşitsiz ve bileşik evrim kavrayışıyla Troçki, yirminci yüzyılın tarihinin genel gidişini, sosyalist devrimin önce geri bir ülkede olmasını; Sovyetlerdeki bürokratik karşı devrimi ve bunlara bağlı olarak işçi hareketinin krizi ve faşizmi; savaş sonrası Doğu Avrupa'daki dönüşümleri ve nihayet bizzat Doğu Avrupa'nın çöküşünü ve kapitalizme dönüşünü açıklayan kavramsal araçları sunar. Troçki'nin geliştirip netleştirdiği bu “*eşitsiz ve bileşik gelişme*” şeklinde özetlenebilecek evrim kavrayışı olmadan, yirminci yüzyıl tarihini, dolayısıyla da bugünü anlamak olanaksızdır.

Troçki'nin eşitsiz ve bileşik evrim teorisi, tıpkı Einstein'ın Özel ve Genel Rölativite teorisinin, Quantum Teorisine göre hala klasik fiziğin alanında bulunması gibi, Klasik Marksizm'in evrim kavrayışı çerçevesinde kalır. Üretici güçlerin gelişmesi, sonra gelen aşamaların öncekileri tasfiye etmesi ve üretici güçlerin gelişme düzeyi ile üretim ilişkileri arasındaki uygunluk gibi tüm varsayımları paylaşır. Tıpkı Einstein teorisinin astronomik boyutlardaki olayları büyük bir başarıyla açıklaması gibi, yirminci yüzyılın tarihini büyük bir başarıyla açıklar. Ama Tıpkı klasik fiziğin kavramlarının atom altı parçacıklar âleminde yetersiz olması gibi, **Kapitalizm Öncesi Tarih ve Az Gelişmişliğin Gelişmesi** söz konusu olduğunda, artık bu evrim kavrayışı yetersiz hale gelir. Orada Quantum Fiziği benzeri yeni bir Tarihsel Maddeciliğe ihtiyaç vardır. Kivılcımlı'nın evrim teorisine katkıları işte tam burada ortaya çıkar.

Kıvılcımlı, geri kalmış bir ülkenin sosyalisti olarak, **azgelişmişlik** sorunuyla ve aynı zamanda kapitalizm öncesinin büyük uygarlık beşikleri az gelişmiş ülkeler olduğundan,

kapitalizm öncesi Tarih ve Toplumlar sorunuyla karşılaşır^[26]. Bu farklı toplumlarda karşılaştığı sorunları açıklayabilmek ve çözebilmek için; “*Azgelişmişliğin gelişmesi*” olgusunu ve kapitalizm öncesi binlerce yıllık uygarlıklar tarihini açıklamak için, **evrim kavrayışını** ve **üretici güçler kavramını** baştan aşağı değiştirmek zorunda kalır.

Kıvılcımlı 1960’lardan önce, iki savaş arası dönemde, 1960’lardan sonra “*Az gelişmişliğin Gelişmesi*” sorunuyla meşgul olan ve bunu kapitalist ekonominin kendi iç mantığıyla “*Merkez Çevre*” ikilemiyle açıklamaya çalışanlardan (“*Dörtlü Çete*” Arrighi, Frank, Wallerstein, Amin vs.) veya batı Marksizm’i geleneğinin devamı olarak, sorunu “*Toplumsal Formasyon*” kavramı çerçevesinde (Balibar, Laclau vs.) ve daha ziyade de

skolastik ve metodolojik düzeyde tartışanlardan^[27] çok önce, sorunu Tarihsel Maddeciliğin kavramları ile tartışır ve özgün bir teori geliştirip katkılarını yapar^[28].

Kıvılcımlı bu çalışmaları sonucunda, Marks ve Troçki’nin dayandığı ve sorgulamayı akıllarından bile geçirmedikleri, üretici güçlerin sürekli gelişmesi varsayımı sorgular. Gelişmiş üretim ilişkilerinin geri üretim ilişkilerini tasfiye edeceği varsayımını sorgular. Dolayısıyla da üretici güçlerin gelişme düzeyi ile üretim ilişkileri arasındaki uyum varsayımını sorgular.

Marks’ta üretici güçlerin gelişmesi veri olduğundan, o “*ileri bir ülke geri olana geleceğini gösterir*” diyor ve o zamanın Almanya’sına “*Aldırmıyorsun ama anlattığım bu senin hikâyendir*” diye bitiriyordu sözlerini. Troçki’nin bu çıkarsamayla sorunu yoktu, Troçki sadece bu geleceğe giden farklı yollar olduğunu gösteriyordu. Klasik Marksizm’in veya Troçki’nin ufkunda ve paradigmasında, ileri bir ülkenin geri bir ülkeye **geleceğini göstermemesi**, yani **az gelişmişliğin gelişmesi** gibi bir problem bulunmuyordu.

Ne var ki, sömürge ve yarı sömürge ülkeler için; daha doğrusu yirminci yüzyılla birlikte kapitalizme giren ülkeler için, artık **ileri bir ülke geri bir ülkeye geleceğini göstermiyordu**. Yani geri ülkelerin evrimi ileri ülkelerin izinden gitmiyordu; üretici güçler gelişmiyordu, gelişemiyordu; görelî olarak ileri ülkelerle aralarındaki fark daha da büyüyordu. Yirminci Yüzyıla kadar Avrupa’da ve Japonya’da görüldüğü türden, geriden gelenin öne geçmesi değil, geridekinin giderek daha da geride kalması; ileridekinin giderek daha da arayış açmasıydı ortada görülen. Eğer yeni olgunun eski kavrama sığmayışını göze batırmak için bir formülasyon yapmak gerekirse, ortada görülen “*eşitsiz ve bileşik bir gelişim*” değil, “**gelişememe**” dir; “*az gelişmişliğin gelişmesi*” dir

Bu geri kalmışlığın yanı sıra, sınıf ilişkilerinde ise genellikle, üretici güçlerin gelişme düzeyinin tam tersi ultra modern bir sınıf egemenliği ilişkisi görülüyordu. Bu Terslik en iyi Rusya ve Türkiye örneklerinde görülebilir. Rusya’da Politikaya, Çarlık ve Aristokrasi egemendi; ama ekonomide son derece yoğunlaşmış ve modern teknik kullanan bir sanayi vardı. Türkiye’de ise tam tersine, Politikada egemen güç, Finans Kapitaldi; Ekonomide ise son derece geri bir teknik ve az gelişmiş bir işçi sınıfı egemen olmaya devam ediyordu^[29].

Başlangıçta Kıvılcımlı da tıpkı Troçki gibi, Türkiye'deki gidişin, Rusya benzeri bir yol izleyeceğini, hatta benzer aşamaları Rusya'dan daha kısa sürede ve hızlı aşacağını düşünür. Örneğin 1930'ların başında yazdığı *Yol*'da, tıpkı 1905'deki Troçki gibi çıkarsamalar yapar^[30].

Ne var ki, başlangıçta öyle gidecek gibi görünmesine rağmen, Türkiye'de ne teknik, ne sınıf ilişkileri ne de proletarya Rusya'da olduğu gibi bir gelişim göstermez. Sosyal iktidara Burjuvazi bir yana, Finans Kapital egemendir ama ülke son derece geri bir teknik düzeyindedir. Finans kapital egemen olmasına rağmen, kapitalizm öncesinin gerici sermayesi ve ilişkileri gücünü ve varlığını korur ve tasfiye olmazlar. “*Geleceğin ve geçmişin kamburu*” üst üste binmiştir.

Bu sefer, niye Rusya'daki gibi bir evrim olmadığını açıklamak başlı başına bir sorun olur. Yani **az gelişmişliğin gelişmesinin açıklanması**, yani üretici güçlerin geri kalması. (Tabii daima bu nispi olarak anlaşılmalıdır.) Olgun Kıvılcımlı'nın sonraki bütün teorik çabası ve katkısı bu tam tersi gidişi anlamakta toplanır.

Kıvılcımlı, bu sorunu çözebilmek için, evrimin daha karmaşık bu görüngüleri üzerinde yoğunlaşır. O zaman da daha üst üretim ilişkilerinin ve bunun ürünü sınıfların, önceki üretim ilişkilerini ve sınıfları tasfiye ettiği ve onların yerini aldığı varsayımını sorgular. Bunun yerine bunların bir tür simbiyoz ilişkiye girerek birbirlerinin varlığını güçlendirdiklerine dikkati çeker. Yani Türkiye'de kapitalizm, tam da eşitsiz ve bileşik gelişim sonucu Finans-Kapitalizm, hatta Tekelci Devlet Kapitalizmi denebilecek ve savaş sonrasında dünyada yaygınlaşacak biçimde doğduğu için, bu süper modern Finans-Kapital, prekapitalist sınıf ve ilişkileri tasfiye etmez, aksine onlarla ittifaka girip, onları güçlendirir^[31].

Bu Troçki'nin eşitsiz ve bileşik gelişim yaklaşımını da içeren ama onu da aşan bir kavrayıştır. Eşitsiz ve bileşik gelişim sonucu, Türkiye'de kapitalizm Finans-Kapitalizm, hatta Tekelci Devlet Kapitalizmi olarak doğmuştur. Ama buna rağmen ve tam da böyle olduğu için, “feodal kalıntılar” ya da kapitalizm öncesi “Tefeci-Bezirgan sermaye” gücünü ve egemenliğini sadece sürdürmez pekiştirir. Yani süper modern Finans-Kapitalizm, prekapitalizmi tasfiye etmez, onunla “**Etle tırnak gibi**” olur^[32], bir **simbiyoz** yaşama geçer veya kimilerinin dediği gibi “**eklemlenir**”^[33].

*

Bu evrim kavrayışının Marks ve Troçki'dekinden farkını gösterebilmek için, biyoloji ve paleontolojideki evrim kavramının evrimi bir fikir verebilir.

Klasik biyolojik evrim kavramı, tıpkı ilkel, köleci, feodal, kapitalist sıralaması gibi tek hücreliler, süngerler, yumuşakçalar, omurgalılar, balıklar, sürüngenler, memeliler, primatlar gibi bir sıra izler ve daha sonra gelenin diğerlerinin yerini aldığı ve onlardan üstün olduğu var sayılır.

Ama modern biyoloji, bu evrim kavrayışıyla yetinemez ve bununla var olan gerçekliği açıklayamaz. Evet, örneğin insanlarla tek hücreliler evrimin adeta iki ayrı ucu gibidirler ama insan bağıracağındaki tek hücreliler ile simbiyoz bir yaşam içindedir. Onlar

yiyecekleri parçalamasa insanın yediklerini hazmetmesi olanaksız olur. Elbette bu ekstrem bir örnektir ama biyolojik alem böyle binlerce örnekle doludur. Örneğin çiçekli bitkilerin ve böceklerin evrimi ancak bu mekanizmayla açıklanabilir. Evrimin sonra gelen aşamaları sadece öncekilerin yerini almaz, onlar var olmaya devam ederler ve daha da öteye gidip karşılıklı olarak birbirlerinin var oluşunu etkilerler. Evrim ve onun karmaşık yapısı böyle daha derin ve doğru olarak açıklanabilir.

İşte Kıvılcımlı'nın yaptığı aşağı yukarı Toplum ve Tarih kavrayışına böyle bir evrim kavramını getirmesidir. Sonra ortaya çıkan aşamalar öncekileri sadece tasfiye etmez ve onun yerini almaz, aynı zamanda onu güçlendirir, yaşatır ve onunla simbiyoz bir ilişkiye girerler ve bu ilişki içinde onların kendileri de değişirler.

Bu kavrayışın politik sonuçlarının nasıl alt üst edici olduğu, en iyi Marks ve Troçki'nin evrim kavrayışlarının programatik sonuçlarıyla bir kıyaslama içinde görülebilir.

Klasik anlayışa göre bir ülke kapitalistse önündeki devrim sosyalist, feodal veya yarı feodal ise önünde demokratik devrim görevleri olur. Troçki, eşitsiz ve bileşik evrim kavrayışıyla, feodalizmin egemenliğindeki bir ülkede sosyalist devrim olabileceği sonucunu çıkarır. Ama Kıvılcımlı, finans kapitalizmin egemenliği altında, kapitalist ilişkilerin yaygın ve egemen olduğu bir ülkede demokratik karakterli bir devrim gerektiği sonucunu çıkarır. Çünkü finans kapitalizm pre-kapitalizmi tasfiye etmemekte, güçlendirmekte, onunla kader ortaklığına girmektedir. Egemen sınıf süper modern olmasına rağmen ve tam da o nedenle, devrim demokratik görevleri çözmeyi önüne koymalıdır. (Elbette bu devrimin kendi dinamiğiyle bir sosyalist devrime dönüşmesini, yani "Sürekli Devrim"i, dışlamamaktadır.)

Bu paradigma farkını kavrayamayan birçok Troçkist, kolaylıkla Kıvılcımlı'yı kendi eski paradigmaları içinde değerlendirip, demokratik görevlere yaptığı vurgu nedeniyle klasik Stalinist bir "*aşamalı devrim*" kuramcısı olarak görebilir ve görmüştür. Ne var ki bu yanıltıcıdır. Kıvılcımlı çok ilerde, Troçki'den de ötede başka bir paradigmaya aittir ^[34]. Kıvılcımlı'nın yaklaşımı Troçki'ninkini reddetmez, onu da kapsar, ama aynı zamanda onu aşar. Troçki'ninki ise Kıvılcımlı'ninkini kapsamaz, daha sınırlıdır.

Marks'ın formüle ettiği biçimiyle Tarihsel Maddecilikte farklı üretim biçimleri zaman içinde birbirlerini izlerler ve birbirlerinin yerini alırlar. Kıvılcımlı'da, o zaman içinde birbirini izleyenler, aynı mekan ve zaman içinde, karşılıklı ilişki içinde birbirini değiştirişleri içinde ele alınır.

Bu yöntem, gerçekliğin çok daha derin bir kavrayışını vermekle kalmaz, az gelişmişliğin gelişmesi gibi, ileri bir ülkenin geri bir ülkeye geleceğini göstermemesi gibi, sanki ilk bakışta Tarihsel Maddeciliğin ilk formülasyonlarıyla çelişiyor görünen fenomenleri de daha gelişmiş bir Tarihsel Maddecilikle açıklar.

Burada, evrimi ve farkları daha net gösterebilmek için, Kıvılcımlı ve Troçki'nin farklı evrim kavrayışlarından söz ediyoruz. Elbette Marks'ta, Kıvılcımlı ve Troçki'nin; Troçki'de Kıvılcımlı'nın evrim kavrayışların tohumları vardır ve önceki formülasyonlar sonraki formülasyonları dışlamaz. Ama bu tohumlar sonra gelende gelişmiş veya politik, programatik ve stratejik sonuçlara ulaşmıştır.

Troçki'nin veya Marks'ın paradigmasında az gelişmenin gelişmesi öngörülmez ya da o

paradigmadan böyle bir sonuç çıkmaz; dolayısıyla klasik paradigmayla az gelişmişliğin gelişmesini açıklamak mümkün değildir^[35]. Ama toplumda böyle bir olgu (Fenomen) vardır. Az gelişmişlik gelişmektedir; ileri ülkeler artık geri ülkelere geleceklerini göstermemektedir. Bu durumda öyle bir kavram sistemine ihtiyaç vardır ki, **hem gelişmeyi, hem eşitsiz ve bileşik gelişmeyi, hem de az gelişmenin gelişmesini** açıklayabilsin. Daha gelişmiş bir teori, sadece gelişmeyi ve eşitsiz gelişmeyi de değil, gelişmemeyi ve gelişmemeyi de açıklayabilmelidir. Hem de bunu tutarlı bir kavram sistemi içinde başarabilmelidir.

İşte Kıvılcımlı'nın yaptığı veya en azından yapmaya çalıştığı budur. Bu sorunu çözebilmek için, Finans Kapital ve Tefeci Bezirgan kaynaşması kavramını veya *Kadın Sosyal Sınıfımız*^[36] gibi yazılarında ifadesini bulan, farklı üretim ilişkileri ve bunlarla ilişkili sınıfların kaynaşması kavrayışını geliştirir.

Örneğin, Komün, Bezirgan Uygarlık ve Modern Kapitalizm, sadece tarihte birbirini izleyen toplum biçimleri değildir, onlar bu gün bir arada^[37] ve karşılıklı ilişki içinde bir toplumsal sistem yaratırlar^[38]. Köyler komün, kasabalar antik uygarlık, şehirler kapitalizmdir. Köyde erkek, kasabada tefeci bezirgan, şehirde finans kapital egemendir. Köy ve kasaba (komün ve antik uygarlık) şehrin (finans kapitalizmin); Köy (komün) kasabanın (Antik uygarlık); kadın da hepsinin ve köy erkeğinin iç sömürgesidir. Böylece gericilik ve gerilik ile kadın sorunu arasındaki bağ; bütün gericiliğin “*namus*” (=kadın köle) *elden gidiyor*” bayrağıyla ezilen sınıfları peşine takışının mekanizmaları nefis bir biçimde açıklanır^[39].

Başa dönersek, ilk bakışta, Troçki'nin ve Kıvılcımlı'nın insanlık tarihi bakımından birbirini tamamladığı, aralarında zımni bir iş bölümü olduğu kabul edilebilir. Birisi kapitalizm öncesi tarihte ve yirminci yüzyıldaki az gelişmişliğin gelişmesinde yoğunlaşır ve onu açıklar; diğeri özellikle yirminci yüzyıl Avrupa tarihinde yoğunlaşır ve onu açıklar. Bu tarih içindeki zımni iş bölümü, aynı zamanda Politika, Ekonomi (Troçkist Gelenek) ve Tarih (Kıvılcımlı) alanlarında bir iş bölümü gibi de görülür. Ayrıca sınıflar gibi aynı konuları ele aldıkları yerlerde neredeyse birbirlerinden habersizce benzer yaklaşımlar gösterirler.

Ne var ki, buraya kadar gördük ki, bu sadece bir ilgi alanı ve tarihsel dönem farklılığı, aynı paradigma çerçevesinde bir farklılık değildir. Aralarında paradigma farklılıkları da vardır. Bunun ardında evrimin farklı sorunlarına yönelme, farklı varsayımlara dayanma ve onları sorgulama vardır. Bu farklılık da eşit derinlikte, eşit konumda iki paradigmanın farkı değildir, biri diğeri içermektedir. Kıvılcımlı evrimin çok daha karmaşık sorunlarını da ele alır bu nedenle Troçki'den daha kapsamlı ve derindir. Diğer bir ifadeyle Troçki ve Kıvılcımlı **Evrin Teorisinin evriminin** iki farklı aşamasına karşılık düşerler.” (Demir Küçükaydın, *Marksizmin Marksist Eleştirisi*, “*Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı*”)

*

Toparlarsak, Kıvılcımlı, farklı üretim biçimlerinin birbirini izlemekle; sonra gelenin

öncekini tasfiye etmekle kalmadığını; bunların aynı zamanda aynı yerde de bulunup; karşılıklı ilişki içinde öncekini ve birbirini güçlendirdiğini de ve değiştirdiğini de kavrayışa dahil edip evrim kavramını çok daha karmaşık süreçleri anlayacak hale getirmiştir.

Kıvılcımlı'nın bu katkısı bir başka katkıyı daha içinde taşır: bu üretim ya da toplum biçimlerinin, kendi öz niteliklerini değiştirmeden o nitelikleri içinde bir evrim geçirmeleridir.

Örneğin klasik şemada taş aletler komün; tunç ve demir uygarlık olarak tanımlanır. Ama Tunç ya da Demir, bir kere keşfedilip uygarlık tarafından yaygınlaştırılınca, komün bunları komün olarak da kullanabilir. Komün, komün olmaktan çıkmaz, tunç ve demiri kullanan emek üretkenliği çok daha yüksek bir komüne dönüşür. Hem uygarlığa karşı daha büyük bir direnme gücü kazanır, hem de uygarlığı daha büyük ölçüde etkileme ve değiştirme gücü. Troçki'nin de değindiği ve kısmen Rusya'nın modern görünümünün ardındaki arkaik özellikleri açıklamakta kullandığı bir yöntemdir bu. Amerikan yerlileri, tüfek kullandıklarında uygarlığa geçmezler, tüfek kullanan komünler olarak var olmaya devam ederler.

Bu sadece komün için değil, uygarlıklar için de geçerlidir. Antik uygarlıklar, kapitalizmin geliştirdiği teknik olanaklarla donandıklarında arkaik niteliklerini yitirmezler. Bugünün Türkiye'sinin ve bütün eski uygarlık beşiklerinin toplumsal yapısını anlamak; buralarda bütün modern görünüşlerine rağmen; henüz sosyalist değil demokratik görevlerin ortada durduğunu ve böyle bir programı yazmak için temel metodolojik yaklaşımdır bu.

Tarihi yorumlamada, açıklanması sorun gibi görünen olaylar da açıklanma olanağı bulur. Komün değişerek yaşamaya devam ediyorsa, kapitalizme, kölecilikten sonra gelen bir feodalizmden, yani komünden iki basamak üstten değil; doğrudan komünden geçilebilir olur. *“İlkel Sosyalizm'den Kapitalizm'e İlk Geçiş – İngiltere”* kitabının adı evrim kavrayışındaki bu devrimi ifade eder. Bu evrim kavrayışında muazzam bir altüstlük demektir. İlkel-köleci-feodal-kapitalist Prokrutes yataklarının havaya uçurulması demektir.

*

Ve sadece bu kadar da değildir. Kıvılcımlı'nın farklı toplumların ve üretim biçimlerinin kaynaşması; yani eklemelenmesi metodolojik yaklaşımı, yirminci yüzyılın sonlarında gündeme gelen; **Yeni Sosyal Hareketler** ve onları yaratan problemleri de açıklamak için gerekli kavramsal temeli de sağlar.

Bu hareketlerin varlığı, kapitalizmin kendi soyut hareketinden çıkarılamazdı; ancak Kıvılcımlı'nın farklı üretim biçimlerinin kaynaşması yaklaşımı; kapitalin gerçek tarihsel hareketini açıklamakta da kullanılabilirdi. Yani gerçekte var olan kapitalizmin var oluş mekanizmasını da açıklamış oluyordu. Aslında Kurtuluş savaşları da

kapitalizmin gerçek tarihsel hareketinin; kapitalist bir çevreden kapitalist olmayan bir çevreye yayılışının sonucu olarak ortaya çıkıyorlardı. Aynı metodolojiyle pek ala örneğin bir Kadın hareketinin var oluş koşulları da aydınlatılabiliyordu ^[40].

Özetle, Kıvılcımlı'nın sadece bu iki katkısı bile (farklı üretim biçimlerinin karşılıklı simbiyoz yaşamı ve Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi) bütün her şey bir yana bırakılsa bile, devasa metodolojik katkılardır. Ama onun katkıları burada kalmaz.

*

Kıvılcımlı Marks-Engels'in izinden giderek, **tüm antik tarihi**, yani Sümerlerden ta Kapitalizmin doğuşuna kadarki 7000 yıllık tarihi ve sadece Avrupa'yı değil, Çin'den Magrip'e kadar neredeyse tüm uygarlıkları konu edinir.

Zamandaki ve mekandaki bu devasa genişleme sadece bu kadarla da kalmaz, tıpkı Engels gibi uygarlık öncesi tarihi ve Maymun'dan insana geçiş sürecine de uzar. Böylece on binlerce yıllık bir zamanda ve neredeyse tüm yeryüzü ölçüsünde teorinin açıklamada kullanılması ve kontrolü; yetersiz noktalarda geliştirilmesi gereği ve olanağı ortaya çıkar.

Cansız ve canlılar alemindeki büyük devrimci değişiklikler hep bu tür yeni alanların keşfi ve gözlenebilir olmasıyla ortaya çıkmışlardır. Fizikte son derece küçüklerin ve astronomide yeni teleskoplar yardımıyla muazzam büyüklüklerin ele alınması yirminci yüzyıl başındaki büyük devrimleri getirmiştir. Biyoloji'de mikroskobun, yani gözle görünmeyen canlılar aleminin keşfi ve gözlenmesi; Paleantolojide fosillerin incelenmesi (milyonlarca yıl geriye bakış) altüst edici teorilerin gelişmesine temellik etmiştir. Benzer bir analojiyle, tüm dünyaya yayılmış ve on binlerce yıl geriye giden bir tarihin de benzeri sonuçları toplam ve tarih kavrayışımızda yapmasını beklemek gerekir.

Ne var ki, böyle bir işe girişmiş dünyada ikinci bir Marksist yoktur Kıvılcımlı dışında. Bütün bu alanlar burjuva sosyolojisine ve tarihçiliğine terk edilmiştir.

Verdiği cevapların doğru olup olmaması bir yana, Kıvılcımlı'nın bu teorik eyleminin kendisi Marksist'tir. Dünyadaki tüm bilinen ve her biri bir kuyruklu yıldız gibi geçip giden Mao, Althusser, Negri vs. gibilerinde ise teorik eylemlerinin kendisi Marksist değildir.

Kıvılcımlı, bu çalışmalarında, birbirinden değerli, onlarca ikinci dereceden önemli olarak tanımlanabilecek keşif yapar.

Medeniyet'in teknik bir ilerlemeye yol açmamasından, sınıf mücadelesinin bir aracı olan devletin sınıflardan önce ortaya çıkıp kendisinin bir egemen sınıfa dönüşümüne ve sınıfları ortaya çıkartışına; Hindistan'da kast sisteminin varlığının nedenlerinden; Haçlı Seferlerinin bir barbar akını olduğuna; barbar akınlarının ticaret yolları boyunca geçip bu yolları açtığına kadar saymakla bitmeyecek, hiçbir Marksistin ele almadığı

onlarca, yüzlerce olguyu, süreci ele alır ve bunlara ilişkin açıklamalar sunar.

Keza İnsanın oluşması sürecinde ateşin muazzam önemini ortaya çıkarmaktan; yasaklarla insan psikolojisinin oluşumuna kadar, hemen hemen hiçbir Marksist'in kafa yorup bir şeyler yazmadığı konularda bir yığın dahiyane gözlemlerde bulunur; cesur genellemeler yapar.

Bunların **her biri ayrı bir kitap ve araştırmanın konusu** olacak tezler ve keşiflerdir.

Ama sadece bu kadar da değildir. Öylesine geçer ayak söylenmiş gibi onlarca, yüzlerce son derece aydınlatıcı ve düşündürücü değinmeler, gözlemler de vardır. Örneğin, *"Allah'ı keşfedişimiz şunun şurası çok yenidir"* der. *"Bu memleket sahipsiz kaldı"*dan; *"Peygamberlerin sonuncusuyum"*a kadar önemsiz, hatta saçma gibi görünen sözlerin ardındaki derin anlamları açığa çıkarır.

Bunları burada tek tek ele almak için olanağımız yok. Ancak bütün bu konular ve alanlarda neredeyse tüm dünyada biricik olarak kalır.

Ama bütün bu alanlarda burada da hiçbir şey söylenmemektedir. Yani burada bildiri sunanların konuları da Marksizm'in konuları değildir. Marksizm aslında politik bir tartışmanın ikinci dereceden bir türevi olarak görülmekte ve öyle ele alınmaktadır. Hiç de masum olmayan ve tam da temelden yanlış olan budur.

*

Elbette tüm bu antik tarihi ele alış onu Marksizmin temel kavramlarında, özellikle Üretici Güçler teorisinde çok daha köklü ve derin değişikliklere zorlamıştır. Kişisel kanımız bu çabasının başarısızlıkla sonuçlandığıdır.

Aşağıda bu çabanın ve başarısızlığın nedenlerine ilişkin olarak yazdığımız bir yazıdan bölümler aktararak bunu kısaca açıklamaya çalışalım.

"Marks'ın teorisinin temel kavramı olan Üretici Güçler, geliyordu ve belli bir noktadan sonra o güne kadar içinde geliştiği üretim ilişkileri ve üst yapıyla çelişiyor ve bir devrim dönemi başlıyordu. Ancak, Üretici Güçler cansız aletler ve yöntemler olduğuna göre, devrimi bu Üretici Güçler nasıl olup da yapıyordu?

İşte, Yapı ve Özne çelişkisini, Marks, **"Devrimci sınıfın kendisinin en büyük üretici güç olduğu"** önermesiyle aşar ya da aşmaya çalışır. Yani özne ve yapı, iki farklı açıklama ilkesi değil; aynı gerçekliğin iki farklı görünümü gibi ele alınır.

Marks bu özdeşliği *Felsefenin Sefaleti*'ndeki şu satırlarla ifade der:

*"Sınıflar zıtlaşması üzerine kurulu her Toplum için ezilen bir sınıf hayati bir zarurettir. Ezilen sınıfın kurtuluşu için: Daha önce edinilmiş üretici güçlerle, varolan sosyal münasebetlerin artık birlikte varolamaz bulunmaları gerektir. Bütün üretim aletleri içinde **en büyük üretici güç, devrimci sınıfın ta kendisidir. Devrimci elemanların sınıf olarak örgütlenmesi: Eski Toplum içinde meydana gelebilecek olan bütün üretici güçlerin varolduğunu farz ve kabul ettirir.**"*

Gerçi her ne kadar bu bağlantıda, Önsöz'ün mantığına göre sınıfsız toplumda da

devrimler olması gerekirken, sınıfsız toplumda bu “*en büyük üretici güç*” olan “*devrimci sınıf*” olmadığından, devrimlerin olmaması gerektiği gibi bir çelişkili sonuca yol açan bir tutarsızlık bulunuyorsa da, en azından modern tarih için, işçi hareketi de esas olarak Avrupa ile sınırlı kaldığı sürece, bu açıklama sorunu çözmüş gibi görünüyordu.

Gerçekten de 19. Yüzyılda Tekniğin gelişmesine paralel olarak bizzat onu kullanan ve onunla birlikte gelişen ve de aynı zamanda üretici olan sınıfın aynı zamanda en büyük üretici güç olduğu önermesi gerçeğe tıpatıp uyuyor görünüyordu.

Böylece de Yapı ve Özne (*Önsöz ve Manifesto*) arasındaki bağlantı sorunsuz olarak çözülmüş görünüyordu.

Ancak İkinci Dünya savaşından sonra bu resim değişmeye başladı, hatta tam tersi bir durum ortaya çıktı.

Artık Kapitalizmin, üretici güçlerin verili gelişim düzeyi için bir engel olduğu açık olarak ortaya çıkmasına rağmen ve en büyük üretici güç olan işçi sınıfı var olmasına ve örgütlü olmasına rağmen, ne bu sınıf devrimcilik yapıyor ne de devrimler oluyordu. Buna karşılık devrimci hareketler, köylü ve ulusal kurtuluş hareketleri olarak Üçüncü Dünyaya kayıyordu.

Bu durum ister istemez Marksist teoride ciddi bir bunalıma yol açtı. Özne ve Yapı ilişkisi ve özdeşliği eskisi kadar kolayca kurulamıyordu artık. Evet, Üretici Güçler gelişmişti ve ilişkilere sığmıyordu ama “*en büyük üretici güç*” olan İşçi Sınıfı, bu güçlerin özne hali, davranması gerektiği gibi davranmıyordu.

Bu çelişkiyi açıklama ve aşma denemeleri damgasını vurur 20.yüzyılın Marksizmine.

Troçkizm diye bilinen klasik Marksist gelenek, “*öznel koşullar*” la bir açıklama sunuyordu.

Troçki’nin adına bağlı, aslında Klasik Marksist önermelerin mantığına bağlı gelenek, Avrupa’da geri bir ülkede (Rusya) devrimin işçileri iktidara getirmesi; bu devrim yayılamayıp tecrit olunca, tam da üretici güçlerin geriliği durumunda sosyalizm olamayacağı, Marks’ın dediği gibi bütün pislikler geri döndüğü için, Sovyetlerin bürokratik yozlaşmaya uğraması ve bu yozlaşmanın da Üçüncü Enternasyonal ve Ekim devriminin etkisi ve prestiji ile bütün dünya işçi hareketini öznel olarak felç etmesi şeklinde bir açıklama getiriyordu.

Bu açıklamaya göre de sorun **öznel koşullarla** ilgiliydi. Sorun bu öznel zaafın aşılması (Troçkist terminolojide: “önderlik krizi”) olarak koyuluyor ve **yapı ve özne ilişkisinin sorunları** kendi içinde az çok tutarlı olan **bu açıklamanın ufku dışında** kalıyordu.

Ama gerçekten de Klasik Marksizmin (Yani Marks, Engels, Lenin’lerin kavramlarıyla) temel kavramlarıyla oynanmadıkça yapılabilecek biricik tutarlı açıklama bu olabilirdi. Ve tam da bu nedenle, **bu açıklamanın gücü**, bir bakıma tam da **güçsüzlüğünün**, en temel sorunlardaki körlüğünün ve onları gündem dışında tutuşunun **nedeni** olarak ortaya çıkıyordu.

*

Bir diğer gelenek yine bu dönemde “Üçüncü Dünyacılık” biçiminde oluştu. Devrimci hareketlerin geri ülkelere ve sömürgelere kayması sonucu bu öznelere yapı ile

ilişkinin nasıl kurulacağı sorununu gündeme getiriyor ve bunlar, ekonominin dolayısıyla, kapitalist sistemi bir merkez ve çevre çelişkisi içinde ele alarak, Özne'yi, yani Üçüncü Dünyadaki Hareketleri, Yapı'ya bağlamaya çalıştılar. Son duruşmada bu bağı **ekonomi** ve onun da temelinde **yoksulluk, sömürü ve baskı** üzerinden kurmaya çalıştılar. Ama bunların hiç de bu bağı kurmaya yetmediği, yoksulluk, sömürü ve baskının bütün sınıflı toplum tarihinde görüldüğü, bu açıklama çabasının en zayıf yeri idi.

*

Yapısalcılık, Avrupa'da ise, İşçi Sınıfının devrimcilik gösterememesinin ortaya çıkardığı hayal kırıklığı ve bunalım, **özne tarihten çıkarılarak, bu kategori reddedilerek, yapısalcılığa geçilerek** çözülmeye çalışıldı.

Türkiye'de de Küçük burjuva devrimciliğinin kendisinde büyük bir keramet bulduğu, Kapital'i okumadan "*Kapitali Okumak*" diye kitap yazan Althusser'in "*Tarihin öznesi yoktur*" önermesi, (Marks her ne kadar Tarihin değil de devrimlerin özneleri ile meşgul idiyse de) bu geçiş ve sorun karşısında teslim bayrağını çekişin bir sembolü olarak görülebilir.

Bu akımın evriminin; özneyi tarihten silişinin, yani yapısalcılığın, nasıl bir öznelciliğe evrimleşip çölde yok olan bir akarsu gibi buharlaştığı, Perry Anderson'un *Tarihsel Maddeciliğin İzinde* adlı eserinde etraflıca anlatılmaktadır.

*

Post Marksizm. Ancak tarihin ince alayı öyledir ki, **öznenin yok edilerek sorunun çözümünün arandığı noktada ortalığı özneler kapladı:** İşçi Sınıfı ortalıkta yoktu ama Kadın Hareketi, Ulusal Kurtuluş Hareketleri, Siyah Hareketleri, Ekoloji Hareketleri, Barış Hareketleri gibi, üretim süreçleriyle doğrudan ilişkisi olmayan, sınıfların aksine üretim ilişkileri içindeki konumlarına göre ortaya çıkmayan özneler ortalığı kapladı. İşçi sınıfı her hangi bir devrimcilik gösteremez, Keynezyanizmi savunmakla uğraşırken, bu "*Yeni Sosyal Hareketler*" çok radikal bir çıkış gösteriyorlardı.

Peki, o zaman bu nasıl açıklanacaktı? İşçi Sınıfının kendisi üretimle ilgiliydi ve o zaman özne ve yapı arasındaki ilişkiyi kurmak kolay olabiliyordu. Şimdi radikallikleri ya da varoluşları, üretim münasebetleri içindeki ilişkilerden kaynaklanmayan bu öznelerin varlığını yapıya, üretici güçlere bağlamak nasıl mümkün olacaktı? Bu yöndeki çabalar genellikle Post Marksizm biçiminde Marksizm'in terki ile sonuçlandı. Bu yöndeki son çabalardan birini, bunların son silik yankısını, belki de kuğu çılgılığını, Negri'nin "*Çokluk*" unda görüyoruz.

*

Ama tıpkı Yapısalcıların Özneyi yok ettikleri yerde tarihin ince bir alayıyla ortalığı özneler kapladıysa; Negri'nin bu ortalığı kaplamış öznelere "*Çokluk*" dediği yerde bir **yokluk** ortalığı kapladı.

Ama bu **yokluğa da Politik İslam veya Ulusal çatışmaların varlığı** damgasını vuruyordu veya bunların varlığı o yokluğun öteki yüzüydü.

*

Ama bu arada zaten Duvar yıkıldığından beri artık Marksist teorinin de bir yeri

kalmadığından, bu sorunları tartışacak ve ortaya koyacak kimse de kalmadı.

Bunu tartışacak insanların ve bu insanlara yön verecek bir sosyal hareketin olmaması bu sorunlar olmadığı anlamına gelmiyordu elbette. Ama somut durum buydu.

Böylece Yapı ve Özne Sorunu ve bunların çelişkisi, bu bağlantının modern tarihte doğrulanmaması veya bu bağlantıyı Marks'ın koyduğu biçimde ele alışın modern tarihi açıklamaması, fiilen, kendileri günlük politikanın girdabında ayakta durmaya çalışan tek tük Marksistlerin bilincinden ve gündeminden düşmüş oluyordu.

Dolayısıyla bu **yapı ve özne sorunuyla Antik Tarih'te karşılaşp şimdiye kadar bu alanda en sistemli çabayı göstermiş bulunan Kıvılcımlı'nın** yaptığıının öneminin ve anlamının anlaşılmasının koşulları da ortadan kalkmış bulunuyordu.

*

Marksizm, Yapı ve Özne ilişkisini kurmakta, sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası modern tarihte sorunla karşılaşılmıyordu; sorun **çok daha köklü ve aşılmaz olarak**, tüm Antik Tarih'te yani **kapitalizm öncesi sınıflı toplumlarda** ortaya çıkıyordu.

İşte Kıvılcımlı'nın teorik eseri, bir bakıma, kavramsal iç tutarlılığa değer veren ve eleştirel Devrimci Marksizm'in özne ve yapı çelişkisini aşmak, bu farklı ilkeleri bir ilkede birleştirmek için giriştiği en kapsamlı ve sistematik çaba olmasındadır.

Kıvılcımlı, Kapitalizm öncesi sınıflı toplumlar tarihinde, uygarlıkların ve/veya devletlerin kuruluş ve yıkılışlarının aslında devrimler olduğu gözlemini yapmıştı. Tabii ortaya bu devrimlerin mekanizmalarının Marksizm'in kavramsal araçlarıyla açıklanması da gerekiyordu. Ama burada yeni sorunlar ortaya çıkıyordu.

Eğer kapitalizm öncesi tarihte devrimleri yapanlar üreticiler, yani esas olarak köylüler veya köleler olsaydı, bu üreticilikten hareketle *"En büyük üretici güç üreticilerin kendileridir"* denilerek, devrimci sınıf ve üretici güç özdeşliği kapitalizm öncesi tarihe de uzatılabilir ve sistem belki bir ölçüde kurtulabilirdi.

Ama olgulara bakınca, kapitalizm öncesi tarihte köleler ve serfler devrimci bir sınıf değildiler ve modern tarihte işçi sınıfının gördüğü işlevi görenler, henüz Komün yaşamından kopmamış ve uygarlaşmamış *"barbarlar"*dı. Üretici ve ezilen sınıflar devrimci bir sınıf oluşturmuyorlardı. Keza bu *"barbarlar"* üretici bir sınıf olmadıkları gibi, üretici güçlerin gelişmişliğine dayanmıyorlardı, genellikle daha **geri bir üretici güçler seviyesini ve üretim ilişkilerini temsil ediyorlardı**.

Ve nihayet, kapitalizm öncesi klasik uygarlıklar tarihinde **üretici güçlerin gelişmesi de söz konusu değildi**. Sanayi devrimine kadar neredeyse hiçbir gelişme yoktu. Var olan gelişmeler nicel denebilecek karakterdeydi, bu sınırlı gelişmelerle tarihin o tüm karmaşıklığını ve onlarca tarihsel devrimi açıklamak mümkün değildi.

Bu durumda, bir Marksist olarak Kıvılcımlı'nın karşısına şu soru çıkıyordu: bu gidiş o teorinin kavramlarıyla nasıl açıklanabilirdi? Eldeki kavramlar Böyle bir açıklamayı olanaklı kılıyorlar mıydı?

Bu sorunu bizzat onun kaleminden okuyalım:

"Şimdi burada genellikle deyimlendirilen Devrim şartlarını, Tarihsel Devrim problemi ile karşılaştıralım:

1 - Antika Medeniyet "sınıfların zıtlaşması üzerine kurulu" bir Toplumdur. Orada

ezilen sınıf: **Kölelerdir.**

2 -**Kölelerin kurtuluşu için antika üretici güçlerle, antika üretim münasebetleri arasında "birlikte varolamaz"lık yetmiş midir? Hayır. Bu, moda deyimiyle "coeksiztans: Birlikte varoluş" imkânsızlığı, ne köleleri, ne antika medeniyetleri kurtarabilmiştir. Tersine bütünüyle Toplumu batırmıştır. Neden? Tarihsel maddeciliğin üçüncü şartına geliyoruz:**

3 - Çünkü, Antika medeniyetlerde **"en büyük üretici güç olan devrimci sınıf" yoktur. O neden?**

4 - Çünkü: Antika medeniyetlerde **"Devrimci elemanların sınıf olarak örgütlenmesi"**ni gerektiren bütün üretici güçler **"eski toplumun içinde meydana"** gelememiştir. Ve o yüzden medeniyet batmıştır.

Tek başına her kadim medeniyet için doğru olan bu kural, bir Antika medeniyet battıktan sonra, başka bir antika medeniyetin doğuşunu aydınlatmakta yetersiz kalır. **Bir medeniyet batmıştır, ama "medeniyetler" hiçbir vakit yeryüzünde sona ermemişlerdir. Antika Tarihin hiçbir çağında insanlık bütünü ile medeniyetten uzaklaşıp, ebediyen barbarlığa dönememiştir. Tersine, her batan medeniyetin yanbaşı da yeni bir medeniyet, (hatta kendi üzerinde bir Rönesans) daima doğuvermiştir.**

Öyleyse, ortada: Medeniyetin tümüyle ve kesince **yokolması** değil, bir biçimden başka biçime geçmesi vardır. Son arkeoloji belgeleri, Irak'tan başka hiçbir yerde, kendiliğinden yeni bir medeniyet doğmadığını, en bağımsız görünen Amerika "Yerli" kültürünün bile Uzakdoğu'dan sıçrama olduğunu, daha önceki mitoloji elemanlarıyla da desteklenince ispat etmiş gibidir. İlk Irak medeniyetinden Modern çağa dek gelmiş medeniyetin özellikle geçit konaklarında "üretici güçler" bakımından durum ne olmuştur?

Antika medeniyetleri deviren güç, Toplumun kendi içinden doğma, amacı belirli bir sosyal sınıf olmamışsa da, Toplum dışından başka bir Toplumun vurucu gücü gelmiş, eski medeniyeti baskınla yıkıp yerle bir etmiştir. Bu dışarıdan gelen güce, Greklerin "Yabancı: Ecnebi" anlamına kullandıkları **"BARBAR"** adı veriliyor. (Osmanlı: Atalarından dirlikçi olmayan bütün öteki yurttaşlara **"ecnebi"** derdi.) Tarihsel maddeciliğe göre:

"Güç (zor, acı kuvvet): Yeni bir Topluma gebe olan her eski Toplumun ebesidir. Gücün kendisi de bir ekonomik kudrettir." (40)

Antika Tarihte "güç" barbar kılığına girip medeniyet Toplumu yıkiyordu. Bu en görmek istemeyecek bir göze batan olaydı. Yıkış sebebi: Eski medeniyetin **"Gebe"** olmayışından ileri geliyordu. Eski medeniyet yıkıldıktan sonra, doğan Yeni medeniyetin hangi üretici güç, nasıl **"ebesı"** oluyordu. Problem bu idi. Yalnız bu noktanın aydınlatımı, Tarihsel Devrimlerin en kör düğümünü çözebilirdi. Ne çare ki, tarihsel maddeciliğin keşfedildiği gündenberi, resmi Tarihsel bilimler (Fransızca'nın akar deyimiyle **"c'en etait fait"**: İşi bitik) duruma girmişlerdir."

Bu satırlarda çok açık görüldüğü gibi, Kıvılcımlı sorunu belki Yapı ve Özne sorunu olarak adlandırmamıştır ama ortada nasıl çok temel ve zor bir sorun bulunduğunun tamamen farkındadır ve bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kıvılcımlı'nın önünde bir değil, birbiriyle de çelişen ve bağlantısı kurulması gereken, çözülmesi gereken birçok sorun bulunuyordu. Örneğin, Antik Tarihte Üretici Güçler (Teknoloji) neredeyse gelişmediğine göre, Üretici Güçlerin gelişmesinin devrimlerin ve toplumsal değişimin temeli olduğu önermesi nasıl ayakta kalacaktı?

Öte yandan en büyük üretici güç olan Devrimci Sınıf yoksa, bu sınıfın işlevini gören ve daha geri bir üretici güçler seviyesini (teknolojiyi) temsil eden barbarların nasıl olup da "*Tarihsel*" de olsa devrimler yaptığı sorusu ortaya çıkıyor ve her ikisi de (yani hem tekniğin gelişmemesi hem de barbarın geri bir teknik düzeyi temsil etmesi) üretici güçlerin (tekniğin) gelişmesinin devrimlerin ve tarihin esas devindirici gücünün olduğu önermesini; Marksizm'in bu en temel önermesini gözden geçirmeyi gerektiriyordu.

Kıvılcımlı bunu Marks ve Engels'teki **kaynağa dönerek**, Marks ve Engels'in benzer sorunlar karşısında ifade ettiği **unutulmuş göndermelerine dayanarak** ve onları antik tarihteki olgular ışığında **yeniden yorumlayarak** çözmeye çalıştı.

Marks ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nde "*Kollektif Aksiyon*" yeteneğinin bizzat kendisinin bir üretici güç olduğunu söylemiyorlar mıydı? Örneğin şöyle yazıyorlardı:

*"Hayatın üretimi, çalışmakla kişi hayatının, döl yetiştirmekle başkasına ait hayatın üretimi, hemen çifte bir münâsebet olarak gözükür: - Bir yandan tabîi bir münasebettir, öte yandan sosyal bir münasebettir.. Bundan çıkan sonuca göre, üretim yordamı (istihsal tarzı), yahut belirli bir sanayi seviyesi: daima kollektif bir aksiyon (topluca eylem) yordamı veya belirli bir sosyal seviye ile ortaklaşa bulunur, ve **kollektif aksiyon yordamlığının kendisi de "bir üretici güç"** tür; insanların erişebilecekleri üretici güçlerin miktarı sosyal durumu şartlandırır; demek "*İnsanlık Tarihi*" daima, sanayi ve değişim (mübadele) tarihi ile bağlı olarak incelenmeli ve işlenmeli (ekilip biçilmeli) dir."* (abç, K. Marks, *Die Deutsche Ideologie*, s. 19).

Bu alıntı aracılığıyla Kıvılcımlı, Barbar'ı, tıpkı işçi sınıfının en büyük üretici güç olması gibi, **Kollektif Aksiyon yeteneği** aracılığıyla bir üretici güç olarak tanımlayarak, Yapı ve Özne çelişkisini aşma olanağı buluyordu. Bu iki kavram sistemini, tıpkı Marks gibi, **Özneyi doğrudan Üretici Güç olarak tanımlayarak** aşmaya çalışıyordu. Ve bunu yaparken de ustaya sadık bir talebe olarak yine ustasının dediklerine dayanıyordu.

Ama sadece bu kadar da değildi karşılaştığı sorunu çözerken Kıvılcımlı'nın dayandığı.

Engels, ömrünün sonlarına doğru Starkenburg'a yazdığı bir mektupta Tarihsel Maddeciliği tekrar bir özet olarak açıklarken, **gelenekleri ve coğrafyayı da ekonomik ilişkiler alanında** sayar. Kıvılcımlı'nın Üretici Güçleri tanımlarken çok zikredip dayandığı alıntı şudur:

"Tarihin belirlemedirici temeli olarak baktığımız ekonomik ilişkiler deyince bu ad altında şunu anlıyoruz: Belirli bir Toplum insanların geçimlerini üretimlerini ve (işbölümü bulunduğu ölçüde) ürünlerini aralarında değiştirmelerini anlıyoruz. Demek bütün üretim ve taşıt tekniği bunun içindedir. Kavrayışımıza göre, bu teknik, aynı zamanda ürünlerin değişim (mübadele) yordamı gibi, ürün üleşimini (tevziini) de ve dolayısıyla Kandaş toplum eridikten sonra, sınıflara bölünüşü de, dolayısı ile egemenlik münasebetlerini ve köleliği de, dolayısıyla Devleti, Siyaseti, Hukuku vs.yi de belirlemdirir. Ekonomik ilişkiler sırasına, ayrıca, o münasebetlerin üzerinde

geçtikleri coğrafya temeli de girer ve çok kez yalnız gelenekle veya vis inertiae (atalet hassasıyla: durunç gücüyle) alıkonularak daha önceki gelişim konaklarından beriye gerçekten aktarılmış kalıntılar da ve tabîi gene her sosyal biçimi dışarıda çerçeveleyen ortam da girer." (F. Engels: Heinz Starkenburg'a mektup, 25 Ocak 1894)

Bu alıntı aracılığıyla Kıvılcımlı Gelenek ve Coğrafyayı da Üretici Güç yapar. Eh gelenek de esas olarak Barbar'ın kolektif aksiyon yeteneği olarak ortaya çıktığına göre, Üretici Güçler ve Özne arasındaki çelişki aşılmış gibi görünüyordu.

Bunun sonucunda, Kıvılcımlı tüm **Üretici Güçler kavramını değiştirerek ve kapsamını çok genişleterek**, bu çelişkiyi aşmaya çalışıyordu. Bunu yaparken de tamamen Marks-Engels'ten alıntılara dayanıyordu.

Bu sonucu Kıvılcımlı'nın kendi kaleminden okuyalım:

"TARİH VE ÜRETİCİ GÜÇLER

Klasik Tarih, metafizik metodu yüzünden: Her çağın yalnız örnek yanını ele almıştır; doğuş ve ölüş anlarını yeterince önemsememiştir. **Diyalettik** metodlu klasik Tarihsel maddecilik: Hangi çağda olursa olsun, insan Toplumunun, genel olarak ve **s o n** duruşmada, **"ÜRETİCİ GÜÇLER"**le hareket ettiğini göstermiştir. Amâ, özellikle her çağda ve hele bir çağdan ötekine geçiş konağı içinde, o yere ve zamana göre **somut** olarak hangi "Üretici Güçler"i'nin ayrı ayrı nasıl rol oynadıklarını araştırma ve bulma yetkisini, artık **F e 1 s e f e** yerine yalnız ve ancak olaylara dayanan sırf **Bilim'e** ismarlamıştır.

Üretici Güçleri başlıca dört bölüme ayırabiliriz:

1- **TEKNİK**: Toplumun tabiatla güreşinde kullandığı cansız araçlar ve kullanımları. Aygıtlar, avadanlıklar (âletler, cihazlar) ve metodlar (usuller).

2 - **COĞRAFYA**: Toplumu doğrudan doğruya **dışarıdan**, daha doğrusu **mekân içinde** çevreliyen maddî ortam. İklim, Tabiat, v.s.

3 - **TARİH**: Toplumu doğrudan doğruya **içeriden** daha doğrusu **zaman içinde** çevreliyen **manevî** ortam. Gelenek, görenek kalıntıları, v.s.

4 - **İNSAN**: Toplumun gerek dış-maddî ortamını, gerek içmanevî ortamını teknik-araçla işliyen **Kollektif Aksiyon (Topluca Eylem)**, Zor ve şiddet anlamlı **"Güç"**, v.s.

Sosyoloji bakımından yukarıki dört ÜRETİCİ GÜÇLER dalından yalnız birisini, **TEKNİK** üretici gücü ele almak mümkündür; soyutlaştırılmış (tecrit edilmiş) sosyal olaylar hiç değilse bir kerteyedek teknikle aydınlatılabilir. Hele modern çağda teknik olağanüstü gelişkin olduğundan, öteki üç grup üretici güçler belirli süre için değişmez sayılırsa, yalnız başına Teknik üretici güçler, sosyal olayların gidişinde jalon (yol gösterici sırık) rolünü oynayabilir.

Tarih bakımından Teknikle birlikte, (Coğrafya-Tarih-İnsan) sözcükleriyle özetlediğimiz öteki üç üretici güç de ele alınmadıkça yeterli aydınlığa kavuşulamaz. Çünkü Tarih son derece somut bir konudur. Robenson masalındaki gibi tek başına kalmış uyduruk insanın değil, gerçek insanın eylemidir. Gerçek insan: Hem TOPLUM YARATIĞIDIR, hem TOPLUM YARATICI'dır. Tarih, o gerçek insanın: Belirli geçmişinden kalma **gelenek, göreneklerle**, içinde yaşadığı belirli **coğrafya** ve iklim şartlarına göre, belirli bir **tekniğe** ve metoda dayanarak yaptığı yaşama güreşinde,

gene belirli bir seviyeye ulaşmış **Kolektif aksiyonundan** doğar ve gelişir. Tarihte herşeye can veren bu kollektif aksiyondur.

Onun için, araştırmamız **SOMUT TARİH** olduğu ölçüde, insan aksiyonunu manivelâ gücüyle on kat, yüz kat, ve ilh. büyüten **üretici tekniği** elbet başta tutacaktır. Ama, hele Antika Tarih Toplumunda yalnız başına teknik, insanı umutsuzluğa düşürecek kadar yavaş gelişmiştir. Buna karşılık: Her toplumun içinden çıktığı Tarih **gelenek-görenekleri**, içine girdiği **Coğrafya** etki-tepkileri altında gösterilmiş. İnsanca **kollektif aksiyon** Teknikten hızlı davranmıştır denilebilir. Onun için, özellikle antika Tarihte, dört küme üretici güçlerin dördünü birden hesaba katmak gerekir. Yalnız teknik, olayların tümüyle aydınlanmasını değil, şemalaştırılmasını bile yapmaya yetemez.

Modern Toplumda Teknik: Maddî coğrafya ve Manevî Tarih üretici güçlerini öylesine kökten ve kolaylıkla havaya uçurabiliyor ki, Toplum hareketinde yalnız Teknikle kollektif aksiyon karşı karşıya kalmış gibidir. Gene de, hangi toplum biçiminde olursa olsun insan: 1- Kendinden önce gelmiş, geçmiş kuşaklardan arta kalan **gelenek-göreneklere** göre, 2-İçinde bulunduğu **coğrafya ortamına** göre, 3 - Elinde tuttuğu **Tekniğe** göre bir **kollektif aksiyon** başarır. Tümüyle insanlığa, dört başlı üretici güçler içinde Teknik: En son duruşmada ağır basmıştır. Ama, Antika Tarihte her belirli medeniyet için: Kollektif aksiyon üretici gücü azaldığı zaman, Coğrafya üretici gücü durmuş, görenek ve geleneğin üretici gücü dağılmış, Teknik gerilemiştir. Böyle bir Medeniyet karşısında: Tekniği daha güçlü olmasa bile yeni bir coğrafya üretici gücünü temsil eden gelenek-görenek ve Kollektif aksiyon güçleri daha üstün olan geri bir barbar toplum, kolayca zafer kazanmıştır."

Kıvılcımlı Özne ve Yapı arasındaki farkı, **kollektif aksiyon** ve **geleneğin** üretici güç olduğuna dair Marks ve Engels'in değinmelerine dayanarak, Marks gibi, **özneyi bizzat üretici güç yaparak**, Marks'ın yolunu izleyerek, hem Marksist teoriyi kurtarmış olur, hem de Antik tarihi anlayabilmek için daha gelişmiş kavramsal araçlara ulaştığını düşünür. (Biz de uzun yıllar, hem bu sorunu problematize eden başka Marksist görmediğimiz; hem de daha iyi ve tutarlı bir açıklamaya rastlamadığımız için, Marksist bir din teorisinin olmadığını görene kadar böyle düşündük.)

Kıvılcımlı'nın Üretici Güçler kavramının benzeri bir açıklama dünyada hiçbir Marksist'te yoktur. Bu olmayış rastlantısal da değildir.

*

Ne var ki, Kıvılcımlı'nın bu çabası, Yapı ve Özne arasındaki bu ayrılığı bir **kapatma çabası** olmaktan öteye gitmez. Yapı ve Özne iki farklı açıklama ilkesi olarak var olmaya devam eder.

Kıvılcımlı, ortada gerçekliği iki farklı ilkeyle, iki farklı paradigmayla ele alan bu Yapı ve Özne çelişkisinin niye var olduğu yönünde bir soru sormadığı gibi, kendisi fiilen bu çelişkiyle boğuşmasına rağmen, uğraşının konusunun özünde bu çelişkiyi aşmak olduğunu bile görmemiş ve bunu da zaten tam bu nedenle hiçbir yerde ifade etmemiştir. Kıvılcımlı'da böyle bir sorun yoktur." (Demir Küçükaydın, *Marksizmde Yapı ve Özne ilişkisi Sorunu ve sorunun Çözümü*.)

*

Kıvılcımlı'nın tek başarısızlığı bu değildir. Tıpkı Engels gibi, maymundan insana geçiş sürecinde de Teoriyi sınar ve geliştirme denemeleri yapar. Elbet birçok değerli gözlem ve belirlemesi olur bu arada. Örneğin İnsan'ın oluşumunda Ateş'in önemini görmek gibi; doğadaki kimi gelişmelerin (Buzul dönemleri) ile insan oluş süreci arasındaki ilişkiler gibi. (Bu yönde son yıllarda olgu düzeyinde garklı ama böyle bağlantıların varlığını kanıtlayan gözlemler yapılmıştır.) Ama bizce bu çabası da başarısızdır. Orada da **Toplum** oluşu ve **İnsan** oluşu özdeşleştirerek, birbirine bağlayarak; olgular tarafından hiçbir şekilde doğrulanmayacak çıkarsamalar yapar. (İnsan kavramının biyolojik ve sosyolojik anlamlarını ayıramadığı için, ki bunun temelinde de Yapı ve Özne çelişkisini çözmemesine yol açan aynı yanlışlar vardır.)

Ama bütün bu başarısızlıkların temelinde, Marks-Engels'in ortaya koydukları biçimiyle, teorinin çok temel bir yanlış bulunmaktadır. Toplum'un tanımına ve Toplum'un somut var oluş biçiminin ne olduğuna ilişkin bir soru ve kavram bile bulunmaması veya toplumun somut var oluş biçimini belirleyen Dinin ne olduğu hakkındaki tamamen yanlış, Aydınlanma'nın din kavramına dayanan bir anlayış. Bu eksiklik ve yanlış Marksizmi, tür kavramı olmayan bir biyoloji gibi; temel parçacıklar ve güçler kavramı olmayan bir fizik gibi yapar.

Bu temel metodolojik yanlışın ardında da aslında bir topluluğun ya **da somut bir toplumun şekillenmesinin aracı olan ahlaki veya hukuki kavramalarla**, yani **normatif kavramlarla; toplumsal gerçeği anlamaya yarayan analitik kavramların farkının görülmemesi** durmaktadır.

Bunu ayıramayan Marksizm, Aydınlanma'nın modern toplumun örgütlenmesinin ya da **modern toplumun dininin temelini oluşturan din kavramını**, sanki analitik bir kavram gibi alıp kullanması ve aydınlanma dininin bir sürdürücüsü ve yayıcısı olarak kalmıştır.

Kıvılcımlı, özellikle **Din kavramında, bu yanlışın aşılması için muazzam bir birikim yapmıştır**. En önemli katkısı budur. Ama bu katkılarını bir genellemeyle taçlandıramamıştır; Marksizm'in bu yanlışını görüp, Aydınlanma'nın kabuğunu kıramamıştır.

Zaten bu noktada Kıvılcımlı'nın eleştirisi Marksizm'in eleştirisi olmak zorundadır. O sadık bir Marksist olarak aynı yanlışları sürdürdüğü için eleştirilebilir.

*

Nedir Marksizm'in temel sorunu?

Marksizm'in temel sorunu modern toplumu örgütlemenin; modern dünyadaki topluluğu tanımlamanın bir aracı olarak Aydınlanma'nın normatif tanımlarını; sosyolojik tanımlar olarak kabul etmiş olmasıdır.

Toplumun somut biçimini şekillendiren kavramlarla analiz eden kavramların

ayrıştırılamamış olması, Marksizm'in gerçekten bir bilim, yani aynı zamanda bir din olmasını engellemiş; aydınlanma dini içinde; onun toplumu şekillendiren kavramlarını aynen kabul eden ama muhalefetini bunun içinde yürüten bir parti (aydınlanma dini içinde bir tarikat) olmasına yol açmıştır.

Tarikatlar, dinlerin temel varsayımlarını sorgulamazlar, toplumun yeni somut biçimlerini tanımlamazlar. Tarikatlar (Partiler) ancak belirli dinlerin (Somut toplum tanımlarının) içinde var olurlar. Verili topluluk veya din içinde, sınıf mücadelesi yürütmekle kalırlar. Bu nedenle de tarikatlar (partiler) devrim yapamazlar. Yani üretici güçlerin ve ekonomik ilişkilerin içinde bulunduğu duruma denk düşen yeni toplum biçimlerini ve toplumsal ilişkileri tanımlayamazlar.

Elbet sınıflı toplumlarda her din, ezilenlere, gayrı memnunlara dayanır ve başlangıçta ve aynı zamanda bir parti veya tarikat karakteri taşır. Ancak bir tarikat, içinde doğduğu dinin somut topluluk tanımını eleştirip bir alternatif tanımla çıktığı an; varolan dinlerin bölünüşleriyle bölündüğü an bir yeni din karakteri kazanır ve devrim yapabilir hale gelir.

Örneğin Hristiyanlık, başlangıçta Yahudilik içinde, din adamları oligarşisine karşı bir muhalif tarikattır. Ancak, Yahudiliğin ve o zaman yaygın bütün diğer dinlerin sınırlarını eleştirip, bambaşka bir topluluğun sınırlarını çizmeye başladığı; var olun bölünme çizgisiyle bölündüğü andan itibaren bir din olarak ortaya çıkar. Sadece Yahudilere değil, bütün dinlerden insanlara hitap edip, hepsini bölmeye başladığında; eski bölünmeyle bölündüğünde yeni bir din olur ve devrim yapar.

Örneğin modern toplumun dini, başlangıçta Hristiyanlık içinde bir tarikat (Protestanlık, Püritenlik) olarak kaldığı sürece dünya çapında tüm dinlerin içinden taraftarlar bulabilecek onların hepsiyle bölünebilecek ve yayılabilecek bir devrimci dönüşüm başlatamaz. Ancak Aydınlanma ile, bütün diğer dinleri kişilerin özel sorunu olarak tanımlayarak; bunun için de politik olan ve olmayan şeklinde bir ayırım yaparak yeni bir dini şekillendirdiğinde; bir tarikat olmaktan çıkıp gerçekten bir din olduğunda, devrimler yapar.

Burada bütün kafaları karıştıran şudur: Yeni din, kendini dinin yeni bir tanımaması üzerinden kurmuştur. Yani bu dinin din tanımını kabul etmek, ister istemez kabul edeni, ne kadar muhalif ya da devrimci olursa olsun bir tarikat olmaya hapseder. Çünkü bu din tanımını kabullenmek, bütün bilimsellik iddialarına rağmen, bu yeni dinin toplumu şekillendirmek için ortaya koyduğu ve tanımladığı bir kavramı sosyolojik bir kavram gibi değerlendirme sonucuna yol açar.

İşte Marksizm'in başına gelen tam da budur. Marksizm Aydınlanma dini içinde (daha sonra da bunun karşı devrime uğramış biçimleri içinde, uluslar ve ulusçuluk içinde) bir tarikat (parti) olarak kalır. Yaptığı son duruşmada onun yayılışına hizmet etmekten öte bir şey değildir.

Bizzat *Komünist Manifesto*'nun ilk satırları bu tarikat (parti) oluşun en çürütülmez belgesidirler. “*Tarih sınıflar mücadelesi tarihidir*” der ve tarihi sınıflar mücadelesinin tarihi olarak anlatır.

Ama Marksizm'in yazdığı Tarih aydınlanmanın yazdığı tarihtir. Ona sadece sınıf mücadelesi boyutunu ekler. Sınıf mücadelesi elbette yanlış değildir. Ancak, tarihin dinler tarihi olarak anlatıldığı bir tarihte tarihin gidişini ve karşı devrimleri anlamak için güçlü bir araçtır. Bu olmadığı sürece Aydınlanmanın din tanımını ve tarihini savunmak ve yaymaktan başka bir işlev görmez.

Halbuki, Marksizm, tarihi bir dinler tarihi olarak anlattığında, hem aydınlanmanın bir din olduğunu göstermiş olur; yani gerçekten bilimsel kavramları kullanmaya başlar; hem de Aydınlanma dini içinde bir tarikat (parti) olmaktan çıkıp yeni bir din olabilir. Marksizm bir Bilim olduğu ölçüde Din; Din olduğu ölçüde bir Bilim olur. Din ve Bilimin bu özdeşliği tam da yeni bir dinin din ve bilim kavramının ta kendisinden başka bir şey de değildir.

Yeni bir din olmak, aynı zamanda bir yeni tarih yazmaktır. Aydınlanma, dini bir inanç olarak tanımlayarak, tarihteki somut toplum biçimlerini ve bunların dönüşümünü tarihin konusu olmaktan çıkarır ve Tarihi anlaşılmaz kılar. Devrimler, ki dinsel dönüşümlerden başka bir şey değildirler, tarihin konusu olmaktan çıkar. Bu nedenledir, sınıflı toplumlar binlerce yıldır var olmasına rağmen devrim diye son birkaç yüzyıldaki devrimlerden başka bir şey sayılamaması.

Yeni bir din olmanın ve bir devrim yapabilmenin koşulu, tarihin dinler tarihi olarak yazılmasıdır. Ancak tarihin dinler tarihi olarak ele alınabilmesi, Aydınlanma'nın Din tanımının normatif niteliğini görüp, dinin sosyolojik bir tanımını yapmak; buradan da Aydınlanma'nın din tanımının bizzat kendisinin sosyolojik olarak yeni bir din olduğunu görmekle mümkün olabilirdi.

Marksizm'in bunu yapılabilmesi için birikim, birbirinden bağımsız iki koldan yürüdü. İki kol da birtakım sınırları aşamadı.

1980'lerden itibaren, ulusçuluk ve ulusların analizinde bir tür Kopernik Devrimi yaşandı. Bu devrimin temel niteliği, ulusların tıpkı dinler gibi, insanların kabulleriyle var olan topluluklar olduğu; onlardan tek farkının politik olarak tanımlanmış topluluklar olduğunun görülmesiydi.

Ancak bu analiz, Dini hala aydınlanma gibi “inanç” kategorisinde tanımladığından, bu tahlilden yola çıkarak; ulusların modern toplumun dininin gerici ve karşı devrime uğramış biçimleri olduğu sonucuna ulaşamıyor bir din teorisine varamıyordu. Dilinin ucuna geliyor ama söyleyemiyordu.

Diğer kol, Hikmet Kıvılcımlı'nın çalışmaları üzerinden gidiyordu. Kapitalizm öncesi tarihte Din'in önemini görmemek olanaksızdı. Din'in inanç diye bir kategoriye sığmayacağı; hatta tarihte böyle özel ya da inanç diye toplumu tanımlamaya hizmet

eden bir kategori bile bulunmadığı her adımda görülüyordu.

Kıvılcımlı tarih çalışmalarında, bu inanç kategorisini biri **epistemolojik** biri **hukuki** olan iki anlamıyla da fiilen yıktı.

Kıvılcımlı, Epistemolojik olarak “**inanç**” denerek **akli olmayan** olarak tanımlanmışın içindeki **rasyonel**, toplumu örgütlemeye yönelik çekirdeği tam da inanç, akıl dışı gibi görünenden hareketle çıkarıyordu. Allah’ın sıfatlarından, Cennet’e, ya da Muhammet’in son peygamber olduğuna kadar dinsel metinler üzerin bütün yazıları, Aydınlanma’nın inanç ve akıl dışı diyerek bir kenara attıklarının son derece akli olduklarını ortaya çıkarmaktaydı. Epistemolojik olarak inanç, yani akıl dışı olarak tanımlanan din inanç değildi, son derece rasyoneldi. Sadece kendi bağlamı içinde anlaşılması gerekiyordu.

(Burada Eleştirel teori tam tersi yoldan giderek Kıvılcımlı’ya yaklaşıyordu. O da modern toplumda akli olarak tanımlananın aslında araçsal akıldan başka bir şey olmadığını ve akıl dışına vardığını gösteriyordu. Ancak bu el veriş ile Kıvılcımlı hiçbir zaman buluşamadılar, Ulusçuluk teorileriyle Kıvılcımlı’nın buluşamaması gibi.)

Din bir de **özele ilişkin** anlamında, **politik olmayan** anlamında “**inanç**” olarak tanımlanıyordu Aydınlanma tarafından. Kıvılcımlı, kapitalizm öncesindeki somut toplumları incelediğinde de dinin “öteki dünyaya” ya da politika dışı olana, özele ilişkin değil; toplumu siyasi, iktisadi, hukuki, ahlaki vs. olarak düzenleyen bir kategori olduğunu gösteriyordu.

Örneğin Osmanlı’ları incelerken dinin aslında hukuku, mülkiyet ilişkilerini vs. düzenlediği sonucunu da çıkarıyordu. Yani dinin dünyadaki ilişkileri düzenleyen bir toplumsal olgu olduğu sonucuna fiilen ulaşıyordu.

Yani Kıvılcımlı’nın çalışmalarıyla, Dinin inanç olduğuna ilişkin Aydınlanma tanımı, hem epistemolojik hem de hukuki anlamıyla geçersizleşmiş oluyordu. Ama Kıvılcımlı, bu fiili sonucu bir teorik çıkarsamayla taçlandırıp bir genelleme düzeyine ulaşamıyordu bir türlü. Yani Kıvılcımlı da dilinin ucuna geliyor ama söyleyemiyordu.

İşte Kıvılcımlı’nın bu alandaki çalışmaları, onun Marksizm’in gelişimindeki en önemli katkısını oluştururlar. Bu katkı, artık, kurucuların kavramlarının aşılmasının sınırına gelmiştir. Daha önce ele alınan Kıvılcımlı’nın katkıları, hep o en temel kavramların çerçevesinde ikinci ve üçüncü düzeyde katkılar olarak kalırlar.

Ancak bu katkılar en gerici, ulusu bir dille, tarihle tanımlayan ulusçuluk anlayışının içinde sunulurlar. *Osmanlı Tarihinin Maddesi* kitabı bu bakımdan ibret vericidir. Bir yanda Orta Asya’dan gelmiş Türklük ile diğer yanda İslam’ın mülkiyet ilişkilerini düzenlediğine ilişkin, Aydınlanma’nın din tanımını havaya uçuran sonuçlar aynı cümleler içinde bir aradadırlar.

Kıvılcımlı bir Stalinist olarak, uluslar ve ulusçuluk konusunda tam bir gerici

milliyetçidir. Yani ulusu bir dil, din, etni, kültür vs. ile tanımlayan bir ulusçudur. Bu, soğuk savaş döneminde Sovyetler'i savunmanın gerektirdiği tersinden milliyetçilikle de birleşince ortaya, bugün bir demokratın, bir devrimcinin kabul edemeyeceği; tüylerini diken diken edecek bir milliyetçi dilin ve kavram sisteminin içine sinmiş olarak bu katkılar vardır. Onların bu milliyetçi küflerden temizlenmesi gerekir. Ama kim temizleyecektir bunu? Sosyalistlerin hepsi, kendileri zaten ulusçudurlar, hem de gerici ulusçular. Böylece daire kendi üstüne kapanır. Kıvılcımlı'nın katkıları bile gerici ulusçuluğun araçları haline gelir. Biçim özü boğar.

Din üzerine çalışmalarından giderek bir aydınlanmadan arınmış bir din ve devrim teorisine ulaşması; Yapı ve Özne çelişkisini çözmesi için yol Ulusçuluk tarafından tıkanmıştır.

*

Peki, Tarih'teki devrimlerden giderek, devrimlerin din dönüşümleri olduğuna ve oradan da Aydınlanma'nın din kavramının eleştirisine varılamaz mıydı? Kendisinin esas konusu tam da bu kapitalizm öncesi devrimler değil miydi?

Burada da yine Aydınlanma'nın politik olan-olmayan ayırımına dayanan Devrim kavramına hapsolmuşluk yolu tıkar.

Marksizm'in devrim kavramının çok temel bir yanılgısı vardır. Aydınlanma, özel ve politik ayırımına dayanan bir toplum yapısı şekillendirdiğinden, devrimi politik olana, devlete ve iktidara göre tanımlar. Yani aydınlanmanın devrim tanımı da, modern toplumun dininin devrim tanımıdır; devrimin politik olanla tanımlanması; bu ayırma dayanmasıdır yanlış olan. Marksizm bunu olduğu gibi kabullenmiştir.

Hâlbuki devrim her şeyden önce, üretici güçlerin ve ekonomik ilişkilerin gelişim derecesine uygun bir somut toplum ya da topluluk tanımıdır; toplumun somut bir biçiminden diğer bir biçimine geçiştir. Dinler her şeyden önce, somut toplulukların tanımları olduğu için, bir dinden diğer dine geçişler birer devrimdir; üstyapının yeni altyapıya uygun değişimlere uğramasından başka bir şey değildirler.

Ama Kıvılcımlı, klasik ve üstada sadık bir Marksist olarak, Aydınlanma'nın, özel politik ayırımına ve buna bağlı olarak da devrimi devlet ve iktidara bağlayan tanımına bağlı olduğu için, antik tarihte devrim olarak sadece devletlerin yıkılış ve kuruluşlarını tanımlama durumundadır. Dolayısıyla Tarihsel devrim kavramı; din değişimlerini değil; devletlerin kuruluş ve yıkılışlarını kapsar. Zaman zaman bu anlayışın sınırlarını zorladığı yerler de vardır ama hep o anlayışın içinde kalır.

Bütün antik uygarlıklardaki devletleri de hep istisnasız komünler kurup yıktıkları için aydınlanmanın dayandığı özel politik ayırımının ufku dışına çıkamaz ve devrimden hareketle de dine varamaz.

İnsanların kendilerini dönüştürerek, bir dinden diğer dine geçerek yeni topluluk tanımları ve özneler olarak ortaya çıktığını, bunun aynı zamanda yapı ve özne

çelişkisini çözdüğünü; Marksizme kavramsal bir bütünlük kazandırdığını bir türlü göremez.

Ama bunun yapılabilmesi için birikim yapmış; yolu açmış; devrimci ve eleştirel geleneği taşımıştır.

*

Kıvılcımlı'nın politik olarak çalışmalarına gelince.bu konularda da bir şeyler söylememek olmaz.

Kıvılcımlı'nın politik olarak eleştirisi, Stalinizm'in eleştirisi olmak zorundadır. O sadık bir Üçüncü Enternasyonal ve Sovyetler izleyicisi olarak, onların yanlışlarını sürdürdüğü için eleştirilebilir.

Ne var ki, Kıvılcımlı'ya yönelik eleştirilerin hiç biri bu biçimde değildir.

Kıvılcımlı'yı politik olarak eleştirenler ise genellikle Stalinistler ya da Merkezçilerdir.

Stalinistler'in görmedikleri ve görmek istemedikleri, bir programı benimsemiş ve paylaşan birinin strateji, taktik ve örgütsel çabaları ancak o amaca ulaşmaya hizmet edip etmediği açısından eleştirilebilir. Onlar Kıvılcımlı'nın amaçlarını, ki bunlar Sovyetler'in ve Stalinizmin amaçlarıydı, tartışmayıp da eleştirilerini Strateji ve taktiklere yönelttikleri an aslında Kıvılcımlı'nın Strateji ve taktik çabalarının kendi amaçlarına hizmet edip etmediğini tartışmış olurlar. Böyle bir eleştiri saçmadır.

Strateji ve taktikler tabi olduğu amaçlar açısından eleştirilebilirler. Kıvılcımlı, her dönemde, dünya çapındaki mücadelede (ve bir ülkedeki mücadele dünya çapındaki mücadelenin çıkarlarına tabi olmak zorundadır.) Üçüncü Enternasyonal'i ve emperyalizm karşısında Sovyetlerin yaşaması ve başarısını savunmuştur. Onun strateji ve taktikleri bu amaca hizmet edip etmediği açısından eleştirilebilir.

Eğer amacı, yani örneğin Sovyetler'i savunmak yanlış bulunuyorsa, o amacın kendisi eleştirilebilir. Ama bu eleştiri özel olarak Kıvılcımlı'nın eleştirisi olamaz, Üçüncü Enternasyonal'in veya Sovyetler'in eleştirisi olur. Kıvılcımlı da bunun sadık bir izleyicisi olduğu için dolaylı olarak o eleştiriden nasibini alır. Troçki'nin Stalinizme ve Sovyet politikalarına eleştirisi özünde budur ve aynı zamanda Kıvılcımlı'nın eleştirisidir.

Yani Kıvılcımlı'yı ancak Troçki eleştirebilir.

Stalinist ya da merkezçilerin Kıvılcımlı eleştirileri ise, hedefin kendisini eleştirmez, Kıvılcımlı'nın strateji ve taktiklerini eleştirir ama onu kendi amaçları ve mantığı açısından değil; eleştirenin kendi mantığı ve amaçları açısından bir eleştiridir bu. Bu ise bir eleştiri olamaz.

Ayrıca bu eleştiriler Kıvılcımlı'nın yanlışından daha büyük yanlışları savunurlar böyle yaparak. Çünkü Kıvılcımlı, parçanın bütüne tabi olması; dünya çapındaki mücadeleye azami katkı bakışı içinde bütün strateji ve taktiklerini belirlemektedir

doğru olarak. Türkiye’deki mücadeleyi dünya çapındaki mücadeleye tabi olarak ele almaktadır.

Kıvılcımlı’yı niye ülkesindeki mücadeleyi dünya çapındaki mücadeleye tabi kıldığı açısından eleştirmek, özünde anti enternasyonalist, bir ülkedeki mücadelenin çıkarlarını dünya çapındaki mücadelenin önüne geçiren bir anlayışı savunmak demektir.

Kıvılcımlı eleştirmenlerinin neredeyse hepsinin düştüğü temel yanlış budur.

Kıvılcımlı, ülkesindeki mücadelede taktik ve stratejisini belirlerken, ülkesindeki mücadeleyi dünya çapında mücadeleye bağlı kıldığı için yanlış yapmamaktadır. Yanlış: o benimsediği politikanın dünya çapındaki mücadelenin çıkarına uygun olmaması, Sovyet bürokrasinin çıkarlarına hizmet etmesindedir.

Eleştirmenler, Stalinizmi veya Sovyetler’in politikasını eleştirmeden, Kıvılcımlı’yı eleştirmeye kalkarlarsa bu özünde Kıvılcımlı’nın yanlışından bile daha yanlış, milliyetçi bir eleştiri olur. Bir ülkedeki mücadeleyi, dünya çapındaki mücadeleye tabi kılmanın yanlışlığını savunmak, dünya çapında yanlış bir politikaya tabi olmak ve bu ilkede ısrar etmekten çok daha büyük ve gerici bir yanlıştır. Kıvılcımlı’nın yanlışı, doğru bir enternasyonalizm kavrayışına dayanır (Bir ülkedeki mücadeleyi dünya çapındaki mücadelenin çıkarlarına tabi kılmak ve buna azami katkıda bulunmak) ve tam da doğru bir enternasyonalizme dayandığı için katmerli bir yanlış olarak ortaya çıkar.

Sovyetlerin çizgisini veya Stalin’i eleştirmeden, Kıvılcımlı’yı eleştirmek, enternasyonalizmi filen reddedip, basit bir milliyetçi olarak eleştirmek; kendi ülkesindeki mücadelenin çıkarlarını öne almadığı için eleştirmektir ki, Kıvılcımlı’nın yanlışına göre bin kat daha yanlıştır. Ve Kıvılcımlı’ya yönelik bütün eleştirilerin özü budur.

Kıvılcımlı’ya yönelik eleştirilerin iki temel yanlısı daha bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, 1930’larda *Yol*’daki tavırlarıyla, sonraki tavırları arasında fark ya da çelişki bulmak; birini devrimci, diğerini teslimiyetçi bulmaktır.

Bu eleştiriler birkaç noktayı gözden kaçırmaktadır.

Birincisi, *Yol*, gizli bir örgüte dilde hiçbir sınır tanımadan yazılmış bir metindir. Diğerleri, en gerici ve anti demokratik ortamlarda, aynı program ve amaçları açıklamak için Ezop diliyle; Legalitenin olanaklarından yararlanmak için yazılmış metinlerdir.

İkincisi, o devrimci gibi görünen de sonrasının görünmeyeni de aynı Üçüncü Enternasyonal politikalarının bir yansımasıdır. 1929-33 arasında Almanya’da tarihin en büyük yenilgilerinden birine yol açmış “sınıfa karşı sınıf” denen son derece sol ve sekte bir politika izleniyordu. Bu politikaya bağlı olarak, Üçüncü Enternasyonal’in ve

Sovyetler'in tavrı da farklılıklar gösteriyordu. 1933'ten sonra ise, aynı Enternasyonal ve Sovyetler, TKP'nin kendisini lağvetmesi kararı veriyordu.

Bu politikalara bir eleştiri yöneltmeden Kıvılcımlı'yı eleştirmek olmaz: Kıvılcımlı ancak bu politikaların sadık bir uygulayıcısı olduğu için eleştirilebilir.

Yol'daki Kıvılcımlı da, 1930'ların ikinci yarısında legal yayınlar yapan Kıvılcımlı da, 1950'deki Kıvılcımlı'da, 1960'taki Kıvılcımlı da, 1970'deki Kıvılcımlı'da hep aynı Kıvılcımlı'dır. Hep aynı programı ve stratejiyi savunur. Bunu o anın dünyasının dengeleri ve görevleri içinde farklı yığın düzeyleri ve taktiklerle.

Bu bağlamda tipik eleştiri şudur: bakın 1930'da Kürt meselesinde bunları demiş ama sonra susmuş. Bu teori, program, strateji ve taktikleri hep aynı şeyleri tekrarlamaktan ibaret gören bir anlayıştır. Kıvılcımlı verili durumda, aynı zamanda taktik ana halkaları yakalamak ve bütün bunları dünya çapındaki Sovyetler ve Emperyalizm arasındaki mücadelede, Sovyetlerin karşısındaki cepheyi azami ölçüde bölmek ve tecrit etmek amacını gözetir. Bu kendi başına yanlış bir amaç değildir. O dönemde bir Kürt hareketi yoktur ama *Yön* dergisi, *Devrim* dergisi çıkmaktadır; Dev-Genç ve genç subaylar kaynaşmaktadır. Yani ortada somut güçler vardır. O varili koşullarda, Nato'dan çıkacak veya ikili anlaşmaları feshedecek bir girişim tüm dünyadaki dengeleri etkilerdi.

Kaldı ki, Kıvılcımlı hiçbir zaman Darbeciliği savunmamış ve böyle bir şeye bel bağlamamıştır. Kendi dışında ar olan bir gücün ve eğilimin nasıl kendi mücadelesi açısından değerlendirilebileceğini tartışmıştır. Bu tartışma sonucunda Askerler arasında çalışalım veya ordu aracılığıyla devrim yapalım gibi bir sonuç çıkarmamış, bir görev belirlememiştir. Onun için bir tek görev vardır: işçi sınıfını örgütlemek ve bir proletarya partisi kurmak.

Kıvılcımlı'nın kendi dışındaki bir güce ilişkin değerlendirmelerinden onun darbeci olduğunu savunanlar aslında kendi yanlış kavrayışlarını, benzer bir tahlil yaptıkları takdirde bundan o güce dayanmak ve görevleri değiştirmek şeklindeki anlayışlarını ele verirler.

Kıvılcımlı'nın taktiklerinin ve stratejilerinin dünya çapında mücadele açısından ele alınması durumunda, Kıvılcımlı'nın kendi mantığı içinde doğru yaptığı ortaya çıkar. Ve tam da kendi mantığı içinde doğru olduğu için katmerli bir yanlış olarak görünürler bugün.

Bir diğer yanlış ve tipik eleştiri de Kıvılcımlı'nın tarih konusundaki çalışmalarının izlediği politik çizgiyle uyum içinde olduğu ve ona teorik bir arka plan hazırlamak için yapıldığıdır.

Bu bağlamda Tarih Tezi ile 30'lardan sonraki çizgisi arasında bir neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır^[41].

Bu eleştiri de eleştireni vurur aslında.

Birincisi, Kıvılcımlı'nın Tarih tezi ile resmi Sovyet görüşleri arasında hiçbir ilişki yoktur. Sovyetlerin dayandığı metodolojik temeli berhava eder Tarih tezi.

Kaldı ki, Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'ni otuzlardan sonra izlediği politikaları meşrulaştırmaya, onlara bir teorik arka plan sağlamaya hizmet ettiği biçimindeki eleştiri, gerçekten mantık sonuçlarına giderse, **Kıvılcımlı'yı alçaklıkla suçlamak zorundadır**.

Çünkü bu eleştiri, Kıvılcımlı'nın, bilime bilim dışı kaygılarla yaklaştığı, politik tavırlarına gerekçe bulmak için bir tarih tezi çıkardığı anlamına gelmektedir. Marks'ın dediğine göre ise, böyle davrananlar, yani *“bilime bilim dışı kaygılarla yaklaşanlar alçaktırlar”*.

Kıvılcımlı'ya eleştirileri mantık sonuçlarına gittiği takdirde alçak demek zorunda olanların ona ahlaki olarak toz kondurmamaları veya bilime bilim dışı kaygılarla yaklaşmakta bir sorun görmemeleri, o söylemedikleri ve mantık sonuçlarına ulaştırmadıkları veya bir sorun olarak görmediklerinin kendilerinin niteliği olduğu anlamına gelir. Kıvılcımlı'yı Tarih Tezi, Kıvılcımlı'nın izlediği politikalara hizmet ediyor diyenler, kendilerinin öyle olmadığını düşünüyorlarsa, Kıvılcımlı'yı alçaklıkla suçlamak zorundadırlar birer Marksist olarak.

Bu tür eleştiriler tamamen Stalinizm ve Tarih çalışmaları arasındaki çelişkiyi görmemekle malul; Kıvılcımlı'yı düz ve mekanik olarak ele alan bir eleştiridir ^[42].

Bu Sempozyum'da dile gelen veya başka yazılarda ifade edilmiş bütün eleştiriler, bu belirtilen yanlışlarla maluldürler. Ve eleştirmeye kalktıkları Kıvılcımlı hakkında tam bir kavrayışsızlığı; genellikle daha geri ve milliyetçi bir duruşu; tamamen yanlış bir metodolojiyi dışa vururlar.

*

Biz burada, Troçki'nin Stalinizm eleştirisinin Kıvılcımlı için aynen geçerli olduğunu düşünüyoruz. Ancak buna rağmen, bu yanlış politikanın başarısına azami katkı için yaptığı programatik, stratejik ve taktik çabaların ve uygulamaların; bu yanlış amaçtan soyutlandıkları; doğru bir amaca hizmet eder olarak kullanıldıkları takdirde, önemli dersler içerdiği kanısındayız.

Ayrıca burada da Kıvılcımlı'nın savunduğu Stalinizm ile onu devrimci bir politika gibi savunuşu ve uygulaması arasında, tıpkı Tarih tezi ile olduğu gibi bir çelişki vardır.

Kıvılcımlı, bir Stalinist olmasına rağmen, Stalinist bir programı ve stratejiyi savunmamıştır.

Kıvılcımlı, programatik ve stratejik olarak, Marks-Engels'lerin, Lenin'lerin devrimci demokratik programını savunmuştur. Bu program, Stalinizm dönemindeki partilerin programından farklıdır. Ama trajedi oradadır ki, Kıvılcımlı bu farkın farkında

değildir. Çünkü, kendisini ölünceye kadar bırakmayan bir yanılğı içindedir. Sovyetleri devrimci görmekte, onun Türkiye’de devrimci bir biçimde savunulmadığını düşünmektedir. Tam da bu yanılğı nedeniyle ölürken bile Brejnev’e İ. Bilen’i şikayet etmektedir.

Bir yandan Devrimci Demokrasiyi yani Demokratik Cumhuriyeti, bürokratik cihazın tasfiyesini ve gerçek bir biçimsel, hukuki eşitliği savunur. Ama diğer yandan, ulusları bir dil, tarih ile tanımlaması nedeniyle gerici ulusçuluğu savunur. Yani klasik Marksizm’in çelişkisini içinde taşır.

Stalinist partilerin ve Stalinizmin programı bundan farklıdır. Onların programında, Kıvılcımlı’da olan devrimci ve demokratik hedef yoktur, bunun tasfiyesi vardır. Kıvılcımlı’da varolan, bürokratik, ezilenlerin kullanamayacağı cihazın tasfiyesi, acil bir programatik hedef olmaktan çıkar Stalinist partilerde. Bu ya basit bir propaganda

sloganına dönüşür ^[43] ya da acil bazı reform taleplerinin arkasına atılıp çıkmaz ayın son çarşambasına bırakılır ve burjuvazinin ve reformistlerin kabul edebileceği bir program acil program olur ^[44].

Ayrıca zaten, ulusun tanımında tam anlamıyla gerici bir düzeye gelinmiştir. Artık, ulusun demokratik olarak tanımlanması tamamen yok olmuştur. Çelişkinin demokratik tarafı tasfiye edilmiştir. Uluslar dile, dine, etniye göre tanımlanmakta, böyle tanımlanmaya karşı tanımlanması terk edilmektedir.

Kıvılcımlı, birinci kısımda demokratik bir programı, yani bürokratik devleti tasfiye eden programı savunur ama diğer yandan aynı gerici ulusçuluğun savunusu içindedir. Ulsun Türklükle veya Kürtlükle tanımlanması onun için veridir.

Kıvılcımlı’nın bu programı, bir bakıma Marks-Engels dönemi ve Stalinizm öncesi sosyalist hareketin çelişkisini, Stalinizm sonrası döneme aktarır, o çelişkili yanı yaşatır ve çelişkinin demokratik yönden çözülmesi için bir ipucu sunar ^[45].

Kıvılcımlı’nın Stalinizmine yol açan yanılğı; yani Sovyetler ve Üçüncü Enternasyonal’in çizgisinin devrimci olduğu yanılğı; buna samimiyetle inanış; nasıl onun gönül huzuruyla Tarihe yönelmesine yol açıtıysa; aynı şekilde Stalinizm öncesi devrimci demokratik programı da savunmasına yol açmıştır.

Bu nedenle, Kıvılcımlı’nın programı (Vatan partisi Programı) resmi Stalinist partilerin hepsinin programlarından farklıdır. Ama kendisi bu farkın farkında değildir. Ama aynı zamanda, Kıvılcımlı’nın mantığı içinde, bu farkıyla, dünyadaki mücadeleye bulunduğu yerden azami katkı amacına hizmet eder durumdadır.

Kıvılcımlı’nın, Stalinizmi veri kabul edildiğinde, burada bir katkısından söz edilebilir: Otantik geleneği ve çelişkiyi yaşatmak.

Stratejik olarak da aynı farkı taşır. Bütün Stalinist partiler, ya küçük burjuvazinin

radikalliği mücadele biçimleriyle tanımlayan merkezci denebilecek çizgisindedirler ya da esas itibariyle burjuvaziye ürkütmeyecek, onunla ittifak kurmaya imkan sunacak reformist programlara yönelirler.

Böylece Stalinist partiler, radikal oldukları yerlerde köylülük, küçük burjuvazi ya da işçi sınıfının köylülükle ilişkili tabakaları; reformist oldukları yerlerde burjuva aydınlar, deklase burjuvalar; sendikacı bürokratlara dayanırlar ve dayanmaya çalışırlar. Yani güçlerin yer alışı değişmiştir. Kıvılcımlı ise bu ikisinin de dışında bir kategori oluşturur. Kıvılcımlı'da ise işçi sınıfı temel güç olmaya devam eder, yedek güç olarak da burjuvazi değil; devrimci küçük burjuva veya köylülük (ki Kürt Türkiye'de Kürt sorunu tam da budur) hedef alınır. Böylece stratejik bakımdan da gerek merkezcilikten gerek Stalinist reformizmden farklı bir yerde konumlanır.

Böylece Kıvılcımlı'da yapılacak iş hep bu devrimci demokratik programı, işçi sınıfına anlatmak, onun bu programa sahip çıkmasını sağlamak olarak ortaya çıkar. Bunu yapabilmek için de, her koşul altında İşçi Sınıfına ulaşmanın; tecridi yenmenin yolları aranmalıdır. Yani "*legaliteyi istismar*" taktiği. Kıvılcımlı'nın kendi içinde tutarlı olup bu taktiği de en başarılı biçimde uyguladığı; verili koşullarda her zaman yapılabilecek en doğru işi yaptığı görülür.

Kimileri Kıvılcımlı'nın sadece *Yol*'da yazdıklarına veya Eyüp Sultan'daki konuşmasına sahip çıkıp, diğer yazıp yaptıklarını sanki bunlarla çelişkiliymiş gibi ele alıyorlar. Hayır, o günün verili koşullarında, Kıvılcımlı'nın yaptığı her şey, bu açıdan bakıldığında hep aynı hedefi gözetirler ve onun başarısına hizmet eder. MBK'ya mektup yazarken de, Eyüp'te konuşurken de hep o devrimci demokratik karakterli bir programı savunmaktadır ve tecridi aşmaya çalışmaktadır. MBK'ya mektup, MBK'ya yazılmıştır ama aslında emekçilere yöneliktir.

Hedeflere radikal bir bağlılık ile taktik esnekliğin bu harika bileşimi, Kıvılcımlı'nın en az anlaşılan ve esas anlaşılıp benimsenmesi gereken yanıdır.

Tabii bütün bunları yaparken, Kıvılcımlı aynı zamanda, dünya çapında var olan mücadelede, o verili durumda, taktik olarak, Sovyetler'e veya Üçüncü enternasyonal'in konumunu güçlendirmek için azami katkı yapmaya da çalışmaktadır. Bu bağlamdan çıkarıldığında onun yaptığı hiçbir şey anlaşılamaz. MBK'ya mektup bir yanıyla programını işçilere iletmenin, tecridi kırmanın, legaliteyi istismarın bir aracıdır; ama aynı zamanda o günkü soğuk savaş ortamında, Emperyalist cepheyi zayıflatmanın en küçük bir çatlağı genişletmeye çalışmanın da bir aracıdır. Bir dünya partisinin bir militanı olarak Kıvılcımlı'nın bu anlamda yaptıkları prensip olarak kendi içinde yanlış değildir.

Bir rastlantı değildir TKP içinde İşçilerle sıkı bağları olanın ve hep İşçi Sınıfı vurgusu yapanın tek Kıvılcımlı olması.

Kıvılcımlı'nın bu programatik radikalığa; Stratejik özgüç olarak; ulaşılacak hedef

olarak hep işçi sınıfını ele alması ile son derece taktik esnekliği tam bir bütün oluşturur. Kıvılcımlı bu bakımdan, dünyada eşine az rastlanır bir iç tutarlılığın ve taktik esnekliğin örneğini sunar.

Tabi oldukları politikanın ve hedeflerin yanlışlığından soyutlandıkları takdirde bu yöntem ve araçlar devrimcilerin eğitimi için paha biçilmez değerdedir ve eşsiz bir örnek oluştururlar.

Yani Kıvılcımlı'nın eleştirmenlerce en yanlış görünen yanları aynı zamanda en örnek yanlarını teşkil eder. Böyle bakıldığında aslında Kıvılcımlı'da çelişik gibi görünen yanların çelişik olmadığı görülebilir. MBK'ya mektup yazanın İşçi Sınıfının öz güç olduğunu savunması bir çelişki değil, aynı bütünün birbirinden ayrılmaz parçalarıdır.

Marksist politikanın en az anlaşılan yeridir bunlar. Küçük burjuvazinin ve burjuvazinin strateji ve taktik anlayışıyla tam bir zıtlık içinde bulunur bu Marksist politika sanatı; strateji ve taktik ilişkisi.

Marksizm'de programdaki ve stratejideki radikallik en geniş taktik esneklikle ve en güvenilmez müttefiklerle bile ittifaklar yapmaktan çekinmeyişlerle bir aradır.

Küçük burjuva radikaller, temizliklerine zarar geleceğinden korkarak güvenilmez müttefiklerle iş yapmazlar, keskin sloganların temizliklerini koruyacağını sanırlar; Reformistler ise uzlaşmalarında, uzlaşılanları ürkütmeme uğruna teorik, programatik ve stratejik radikalliği terk ederler.

Kıvılcımlı'nın çizgisi bu anlamda ikisini de reddeder. Bu anlamda, Stalinizmle kaplı bir dünyada, klasik Marksizm'in politika sanatına bir dönüş veya onun bir sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Bu otantik karakteriyle bile, Stalinizmin egemen olduğu bir dünya açısından bakıldığında, bir katkı karakteri taşırlar.

Kıvılcımlı'nın taktik esnekliğini anlamak için, Marks'ın taktiklerin bakmak bir ipucu sağlayabilir. Marks, o zamanlar, Avrupa gericiliğinin kalesi olarak Rusya'yı görüyordu ve onu zayıflatacak; onu yıkacak her girişimin yanında yer alıyordu. Bunu Kıvılcımlı ve Üçüncü Enternasyonal'in Sovyetleri savunma amacına benzetebiliriz.

Marks'ın politik ve taktik tavırları dünya çapındaki bu stratejik hedef bağlamında anlaşılabilirler. Marks bu bağlamda, parça bütüne tabi olarak değerlendirilmesi gerektiği için, örneğin Güney Slavlarının bağımsızlık çabalarına, bunlar Rusya tarafından desteklendiği ve onun gücünün artmasına yol açabilecekleri nedeniyle, karşı çıkıyor ve Çarlık gericiliği karşısında Osmanlı gericiliğini savunuyordu. Onu dünya politikasındaki bu güçler çatışması bağlamında desteklemesi elbette hiçbir şekilde Osmanlı'nın gerici karakterini görmezden gelmesine de yol açmazdı. Sosyolojik tanımlama ile somut güçlerin politik mücadelesi farklı soyutlama düzlemleriydi. Bu bağlamda, Osmanlı'ya "*Cesur Türkler*" bile diyordu; kimi Güney Slavlarına "*Sığır çobanları*" dediği gibi.

Lenin, Alman Genelkurmayı ile bile taktik uzlaşmalar yapmaktan çekinmiyor ama

bu taktik uzlaşma, Nisan Tezleri'ndeki gibi giderek radikalleşmiş bir programla bir arada bulunuyordu.

Bu örnekler göz önüne alındığında, Kıvılcımlı'nın Marks-Engels ve Lenin'in sadık bir talebesi olduğu görülür. Marksist politikanın özü: Babana bile güvenme; ama gereğinde şeytanla ve şeytanın büyük annesiyle bile uzlaşmalar yapmaktan çekinmedir.

Kıvılcımlı'nın tüm davranışları bu ilkelere uygundur.

*

Buraya kadar söylenenleri toparlarsak, Kıvılcımlı program, Strateji, taktikler bahsinde çelişkili bir bütündür. Bu karmaşık niteliğini göz önüne almadan yapılacak değerlendirmeler kestirme ve yanlış sonuçlara yol açarlar.

Kıvılcımlı'nın hatalarını ele almaya çalışanların yaptıkların temel özelliğini göstermek için şöyle bir örnek açıklayıcı olabilir.

Felsefenin ya da sanatın evrimini ve tarihini vulgar (bayağı) bir tarzda açıklamaya kalkanlar, örneğin ezilen sınıfları hep materyalist egemen sınıfları hep idealist cephede göstermeye çalışırlar. Hâlbuki gerçek tarihte, çoğu durumda tam da ezilenler idealisttir ve egemenler materyalisttir. Benzer şekilde sanatı da açıklarken sanat sanat içindir diyenlerin hep egemen sınıfın sanatını temsil ettiklerini; buna karşılık sanat toplum içindir diyenlerin ezilenlerin sanatını temsil ettiklerini söylerler. Hâlbuki gerçek çoğu kez tam tersidir. Egemen sınıfın baskısı karşısında sanatın bağımsızlığını ve eleştireliliğini korumak için sanat sanat içindir de savunulabilir ve savunulmuştur egemen sınıflara karşı mücadelenin bir aracı olarak. Yani politika ile teori arasında her zaman doğrudan ve mekanik bir ilişki yoktur.

Kıvılcımlı'da da benzer bir durum söz konusudur. Kıvılcımlı bir bakıma tam bir gönül huzuruyla politik duruşunu Sovyetler ve Üçüncü Enternasyonal'e teslim ettiği için; onu huzurla izlediği için bu keşifleri yapıp tüm tarihi konu edebilmiştir. Tam da bu nedenle 20. Yüzyılın en temel gelişmeleri hakkında neredeyse bir tek yazısı bile yoktur.

Bir örnek olarak 1929 Krizi ve 1933 Faşistlerin zaferinin analizi alınabilir. Bunların açıklamaları Troçki'nin teorik çalışmalarının şahıkalardan birini oluşturur ama Kıvılcımlı'nın bu olay hakkında en küçük bir yazısı yoktur. İspanya iç savaş benzer durumdadır. Sovyetlerdeki kolektifleştirme benzer durumdadır. Zaten bu alanlarda Sovyetlerden yapılmış Hasan Ali Ediz'in kitap veya çevirilerini yayınlar Marksizm Bibliyoteği'nde.

Kıvılcımlı ve Troçki'yi iyi etüt eden hep şöyle bir duygudan kendini alamaz. Kıvılcımlı'nın tarih üzerine yazdıkları ile Troçki'nin 20. Yüzyıl üzerine yazdıkları tencereyle kapak gibi birbirine uyar; hatta birbirinden bağımsızca benzer sonuçlara ulaşırlar. Ama Tarih söz konusu olduğunda Troçki'nin hiçbir eseri ve ilgisi yoktur. 20.

Yüzyıl söz konusu olduğunda da Troçki'nin yazdığı alanlarda Kıvılcımlı'nın. Kıvılcımlı politik olarak bir Stalinist'tir ve o politik olaylar hakkında suskun olup resmi Sovyet görüşünün bir savunucusudur.

Bu durum Kıvılcımlı'nın o muazzam katkısının, hiç değeri olmayan fanteziler gibi ya da o Stalinist çizgiyi meşrulaştırmak için yapılmış devasa bir teorizasyon girişimi olarak görülmesine yol açmaktadır.

Kıvılcımlı'nın bu karmaşık niteliği anlaşılamazsa; onun politik eylemi, politik çizgisi ve tarih ve sosyoloji alanındaki katkıları arasında mekanik, doğrudan ve direk bir ilişki kurulursa bu tamamen yanlış sonuçlara yol açar.

Kıvılcımlı'da Tarih'e yöneliş, bir bakıma Batı Marksizmi'nin soyut konulara, felsefi bir dile yönelerek radikalliğini koruması gibi bir anlama sahiptir. Elbet Kıvılcımlı bunu bilinçlice yapmamıştır. Ama tam da bu korkunç güven ve bağlılık; Stalinizme tam bir gönül rahatlığıyla bağlanış mümkün kılabilmiştir bu muazzam katkıyı.

Kıvılcımlı bir Stalinist olmasaydı teori ve pratik birliği nedeniyle bu katkıları yapamazdı büyük bir olasılıkla.

*

Kıvılcımlı'nın mirasına sahip çıkmak, her şeyden önce, dünya ölçüsünde, Aydınlanmanın din kavramını atıp, tarihi bir dinler tarihi, yani devrimler tarihi olarak yazmaktır.

Tüm uluslardan insanları, kendi uluslarına karşı savaşa yani İnsan (politik olanın ulusal olanla tanımlanmasını reddeden) olmaya çağırmaktır. Ancak böylece yeryüzündeki İnsan'lar gerçek bir biçimsel eşitliğe kavuşup tam bir iktisadi eşitlik için de mücadele edebilir hale gelirler.

Kıvılcımlı'nın mirasına acil bir program olarak Türkiye'de sahip çıkmak, gerici ulusçuluğa karşı; ulusu bir din, dil, etni, tarih ile tanımlamaya karşı tanımlamak için; yani Türklüğe karşı savaşıp Demokrat olmak için, mücadeleye çağırmaktır.

26 Aralık 2012 Çarşamba

Demir Küçükaydın

[1] “Nasıl ki Darwin organik doğanın gelişme yasasını bulduysa, Marx da **insan tarihinin gelişme yasasını** (...) buldu” (Engels, Karl Marks'ın Mezarı Başında Yapılan konuşma)

“Enerjinin dönüşümü yasası doğa bilimleri için ne kadar önemliyse, **tarih için o kadar önemli olan bu yasa**” (Engels, 18 Brumaire, Üçüncü Almanca Baskıya Önsöz)

[2] “Sosyoloji bir bilim olabilir. Ancak tipik Burjuva Bilimi olarak hasbî, objektif, tarafsız

olamaz. Sosyologlar, önlerinde dört kat eğilinerek saygı gösterilen ve ünleri her gün yeryüzünün dört bucağında göklere çıkarılan kişilerdir. Hepsinin kullandığı gözlük, Burjuvazinin dumanlı görüşüdür. “ Büyük Sosyologların” göstermeye çalıştıkları gibi, Sosyoloji, masum, saf ve ne olursa olsun "gerçek arayıcı" bir bilim değildir. Sosyoloji: 19. yüzyılda serbest rekabetçi kapitalizmin, 20. yüzyılda tekelleci Finans-kapitalizmin emrindedir ve her ne pahasına olursa olsun, kapitalizmi haklı çıkarmak için kan teri dökenlerin uydurdıkları yığınla tarikatlar mahşerine bugün Sosyoloji adı veriliyor.” (H. Kıvılcımlı, Metafizik Sosyolojiler)

[3] Marks-Engels’in dediği gibi “*ideolojilerin tarihi yoktur*”. Dolayısıyla ideolojilerde gelişme ve katkıdan da söz edilemez. Marksizm iddia edildiği gibi bir ideoloji ise zaten tarihi olmaz ve ona katkıdan söz edilemez. Ve tam da bu nedenle, neredeyse her sosyolog ayrı bir sosyoloji “okulu”dur.

[4] “*Deutsch-Französische Jahrbücher'de, iktisadi kategorilerin eleştirisine katkının dahice denemesini[3*] yayınlamasından beri yazışarak devamlı surette fikir alışverişinde bulunduğum Friedrich Engels, benim vardığım sonuca, başka bir yoldan (İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu adlı yapıtıyla karşılaştırınız) ulaşmıştı*” (Karl Marks, Ekonomi Politğin eleştirisine Katkı’ya Önsöz)

[5] “*Karl Marx kadar, kendi -bir dereceye kadar bizim de diyebilirim- materyalist tarih irdelemesi sonuçlarıyla ilişki kurarak, Morgan'ın araştırmalarından çıkan yargıları açıklamak ve bunların büyük önemini ortaya koymak istemezdi. Gerçekten, Morgan, Marx'ın kırk yıl önce keşfetmiş bulunduğu materyalist tarih görüşünü, Amerika'da, kendi alanında yeniden keşfetmiş ve bu durum, onu, barbarlık ile uygarlık arasındaki karşılaştırma konusunda, belli başlı noktalar üzerinde Marx'la aynı sonuçlara varmaya götürmüştü.*” (Engels, Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni)

[6] Örneğin: Ina Mahlstedt, *Rätselhafte Religionen der Vorzeit*

[7] “*Geri bir ülke ileri ülkelerin maddî ve ideolojik kazanmalarını sahiplenir. Ama bu demek değildir ki. onların geçmişte geçtikleri tüm aşamaları bir bir geçerek bu ülkeleri kölece izler.*” (Troçki, Rus Devrim Tarihi)

[8] “*Biz, yalnız bir tek bilim tanıyoruz, o da tarih bilimidir. Tarih iki yönden incelenabilir. Tarihi, doğa tarihi ve insanlar tarihi diye ikiye ayırabiliriz. Bununla birlikte, bu iki yön birbirinden ayrılmazlar; insanlar varoldukça, insanlar tarihi ve doğanın tarihi karşılıklı olarak birbirlerini koşullandırır. Doğa tarihi, yani doğa bilimi ile belirtilen şey, burada, bizi ilgilendirmez; buna karşılık insanların tarihi ile, ayrıntılı bir biçimde uğraşmamız gerekecek*” (Marks-Engels, Alman İdeolojisi)

[9] Marks ve Engels’in Darwin’in keşfinin önemini ilk kavrayanlardan olmaları, onu desteklemeleri ve hatta Marks’ın eserini Darwin’e ithaf etmek istemesi bile bu kolaylaştırıcılığın ve desteğin bir delilidir.

[10]

[11] Perry Anderson’ın *Batı Marksizmi ve Tarihsel Maddeciliğin İzinde* kitapları bir ölçüde

sayılabilir ama o da kavramların gelişimini ele almaz. Tarihsel Maddeciliğin tarihi üzerine bildiğim tek deneme, yine kendimin yazdığı, “*Marksizmin Marksist Eleştirisi*”ne Önsöz olarak yazılmış “*Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı*”dır.

[12] İşin kötüsü yaygın olarak bilinen biçimiyle Marksizm, tam da bir ideolojidir; hem de zındık, eleştirel ve yaratıcı Marksizme karşı oluşturulmuş bir ideolojidir. Bu nedenle yaygın olarak bilinen Marksizm’in bir tarihi yoktur.

[13] “Demek ki, gerçek yaşamda, kurguculuğun bittiği yerde pozitif bilim; insanların pratik faaliyetinin, gösterdikleri pratik gelişme süreçlerinin ortaya konuluşu başlar. Bilinç konusundaki boş sözler biter, onların yerini gerçek bilgi almalıdır. **Gerçeğin kendisi ortaya bulunduğu, özerk felsefe varlık ortamını yitirir.** Onun yerini, olsa olsa insanların gösterdikleri tarihsel gelişmenin gözlemlenmesinden çıkartılabilecek en genel sonuçların bir sentezi alabilir.” (Marks-Engels, Alman İdeolojisi)

[14] Burada “Batı Marksizmi”nin sanat ve estetik konusundaki çabalarını, Benjamin’in neredeyse biricik katkısını bir paranteze alıyoruz.

[15] Kıvılcımlı anılarında TKP tarihi içinde bir tek ben mi varım diye soruyor? Ama sadece TKP tarihi içinde değil; aslında dünyada da durum benzer. Kıvılcımlı bunun farkında değil. Zaten onu Stalinizm’e hapseden de bu.

[16] Bu Lenin’in *Felsefe Defterleri*’nde Marks’ı kimse anlamamıştır önermesine varışı gibi bir sonuçtur. Aynı ölçüde sarsıcı ve kabul etmesi zor bir sonuçtur.

[17] Bu kavramların neredeyse hepsi Önsöz’ün şu satırlarında zikredilir: “*Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine, ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile —ki, bu, bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir—, hukuki, siyasal, dini, artistik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırdetmek gerekir. Nasıl ki, bir kimse hakkında, kendisi için taşıdığı fikre dayanılarak bir hüküm verilmezse, böyle bir altüst oluş dönemi hakkında da, bu dönemin kendi kendini değerlendirmesi gözönünde tutularak, bir hükme varılamaz, tam tersine, bu değerlendirmeleri maddi hayatın çelişkileriyle, toplumsal (sayfa 609) üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir. İçerebildiği bütün üretici güçler*

gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar. Geniş çizgileriyle, asya üretim tarzı, antikçak, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, toplumsal-ekonomik şekillenmenin ileriye doğru gelişen çağları olarak nitelendirilebilirler. Burjuva üretim ilişkileri toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir — bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında; bununla birlikte burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddi koşulları yaratırlar. Demek ki, bu toplumsal oluşum ile, insan toplumunun tarih-öncesi sona ermiş olur.”

[18] *“Marx günümüz kapitalist üretim tarzı ile onun sonucu olan burjuva toplumun özel hareket yasasını da buldu. Artı-değerin bulunması, sonunda, bu konuyu aydınlattı; oysa, burjuva iktisatçıların olduğu kadar sosyalist eleştiricilerin de daha önceki bütün araştırmaları, karanlıklar içinde yitip gitmişlerdi.”* (Engels, Karl Marks’ın Mezarı Başında Yapılan Konuşma)

[19] *“Marksizm, üretici güçlerin gelişmesinin toplumsal tarihsel süreci belirlediğini öğretir.”* (Lev Trotskiy, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, s.19)

[20] Örneğin Troçki, Sürekli Devrim Teorisini ilk kez formüle ettiği *Sonuçlar ve Olasılıklar*’ın ilk satırlarında bu Marksistlerin bu ortak yaklaşımını şöyle özetler:

*“Marksizm, Rus Devrimi’nin kaçınılmazlığını, kapitalist gelişme ile fosilleşmiş mutlakliyetin güçleri arasındaki çelişkinin sonucu patlak vermek zorunda olduğunu, çok önceleri haber vermişti. Onu bir burjuva devrimi olarak nitelendirirken, Marksizm, devrimin **dolaysız nesnel** görevlerinin “bir bütün olarak burjuva toplumunun gelişmesi için normal koşullar”ın yaratılması olduğuna işaret ediyordu.”* (Lev Trotskiy, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, Kardelen, 1990)

[21] *“‘Sınai olarak daha gelişmiş olan ülke, daha az gelişmiş olanın gelecekteki halini gösterir yalnızca.’ Yöntemsel kalkış noktası bir bütün olarak dünya ekonomisi değil, bir tip olarak tek bir kapitalist ülke olan Marx’ın bu ifadesi, geçmiş kaderlerine ve sınai seviyelerine aldırmaksızın tüm ülkeler kapitalist evrim tarafından kucaklandıkları ölçüde, daha az uygulanabilir hale geldi. Zamanında İngiltere, Fransa’nın ve daha az ölçüde de Almanya’nın geleceğini gösteriyordu, ama kesinlikle Rusya’ninkini veya Hindistan’inkini değil. Ne var ki, Rus Menşevikleri Marx’ın bu koşullu önermesini kayıtsız şartsız kabul ettiler. Geri kalmış Rusya, diyorlardı, ileri atılmamalı, önceden hazırlanmış modeli kuzu kuzu takip etmeli. “Marksizmin” böylesine liberaller de katılıyordu.*

Marx’ın en az bunun kadar ünlü bir diğer formülü ise –“hiçbir toplumsal formasyon, içinde barındırdığı tüm üretici güçler gelişmeden yok olmaz”– kalkış noktası olarak tek bir ülkeyi değil, bir evrensel toplumsal yapılar silsilesini (kölecilik, ortaçağ, kapitalizm) alır. Ama bu ifadeyi tek bir devlet açısından ele alan Menşevikler, Rusya kapitalizminin Avrupa ve Amerika seviyesine ulaşmak için daha çok mesafe katetmesi gerektiği sonucunu çıkardılar.” (Lev Troçki, *Tek Ülkede*

[22]

“Geri bir ülke ileri ülkelerin maddi ve ideolojik kazanımlarını sahiplenir. Ama bu demek değildir ki, onların geçmişte geçtikleri tüm aşamaları bir bir geçerek bu ülkeleri kölece izler. Tarihin çevrimsel olarak tekerrürü kuramı – Vico ve bilahare tilmizlerince savunulan – eski, kapitalizm öncesi kültürlerin kısmen kapitalist gelişmenin ilk tecrübelerine dair yaptıkları çevrimsel tasvir gözlemine dayanır. Tüm bu gelişme sürecinin biraz kıyıda köşede kalmış, biraz tali niteliği gerçekten kültürel evrelerin yepyeni alanlardaki kimi tekrarlarını da içerir. Bununla beraber, kapitalizm bu koşulların aşıldığının bir göstergesidir. O insanlığın gelişmesinin evrenselliğini ve sürekliliğini hazırlamış ve bir anlamda gerçekleştirmiştir. Bu nedenle diğer ulusların gelişme biçimlerinin tekerrürü ihtimal dışıdır. İleri ülkelerin çekicisinin peşine takılmak zorundaki geri bir ülke sıraya uymaz: tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz –böyle bir imtiyaz varittir- bir halka, bir dizi ara aşamayı atlayarak, daha zamanı gelmeden önce, yaratılan her şeye ulaşma imkanı tanır ya da daha doğrusu onu buna zorlar. Yabanılar, geçmişte o silahları birbirinden ayırt eden mesafeyi katetmeksizin, ok ve yayı bırakıp tüfeğe geçerler. Amerika’yı sömürgeleştiren Avrupalılar tarihe yeniden başlamadılar. Almanya ya da ABD iktisadi bakımdan İngiltere’nin önüne geçmişlerse. Bu kapitalist evrimlerindeki gelişme yüzündendir. (...) Tarihsel bakımdan geri bir ulusun gelişmesi, zorunlu olarak, tarihsel sürecin farklı evrelerinin özgün bir kombinasyonuna yol açar. Betimlenen bu yörünge bütünsel olarak düzensiz, karmaşık ve bileşik bir niteliğe bürünür.” (Lev Troçki, Rus Devriminin Tarihi, 1. Cilt, s. 14-15)

[23]

“Dolaysız görevleri bakımından bir burjuva devrimi olarak başlayan Derim, kısa bir süre içinde güçlü sınıf çatışmalarına yol açacak ve ancak, iktidarı ezilen kitlelerin başında durabilecek tek sınıfa, yani proletaryaya devritmekle en son zafere ulaşabilecektir. Proletarya ise bir kez iktidara geçtikten sonra sadece kendini burjuva demokratik programla sınırlamak istememekle kalmayacak, bunu yapmak elinden de gelmeyecektir. Ancak ve ancak Rus Devrimi’nin Avrupa proleter devrimine dönüşmesi halinde Devrimi sonuna kadar götürebilecektir. O zaman, Devrim’in ulusal sınırlılıklarıyla birlikte burjuva demokratik programı da aşılabilecektir ve Rus işçi sınıfının geçici politik egemenliği uzun süreli bir sosyalist diktatörlüğe dönüşecektir. Ama Avrupa’nın hareketsiz kalması halinde, burjuva karşı devrimi Rusya’da emekçi kitlelere boyun eğmeyecek ve ülkeyi gerilere fırlatacaktır, hem de bir demokratik işçi ve köylü hükümetinden çok gerilere.” (Troçki, Sonuçlar ve Olasılıklar’ın 1919’da Moskova’da Yayımlanan Yeni Baskısına Önsöz)

[24]

Troçki’nin bu uyuma dayanan açıklaması en özlü biçimde şu satırlarda ifade edilir. “Komünist Manifesto’dan iki yıl önce genç Marks şöyle yazıyordu: “Üretim güçlerinin gelişmesi (komünizmin) kesinlikle zorunlu pratik temelidir çünkü onsuz, yokluk genelleşecek ve yoklukla birlikte gereksinmeler için girilen kavga yeniden başlayacaktır ki bunun anlamı tüm eski pisliklerin yeniden su yüzüne çıkması zorunluluğudur.” Bu düşüncesini Marks hiçbir zaman geliştirmede ve nedeni hiç de rastlantısal değildi: Geri bir ülkede proleter devrimin gerçekleşebileceğini hiçbir zaman tahmin etmedi. Lenin de bunun üzerinde durmadı ve bu da rastlantısal değildi: O da Sovyet devletinin bu kadar uzun bir süre tecrit edilmiş kalacağını tahmin etmedi. Gene de alıntı, Marks’tan bir soyutlamaya varma ve karşıtımdan çıkarsama yoluyla, Sovyet rejiminin tamamen somut sıkıntılarına ve hastalıklarına var geçilmez bir anahtar

sunmaktadır. Emperyalist ve iç savaş yıkıntılarıyla körüklenen yoksulluğun tarihsel temeli üzerinde, “bireysel varoluş kavgası”, burjuvazinin devrilmesinden hemen sonraki gün ortadan kalkmamak bir yana, bu olayı izleyen yıllarda da azalmamış, tam tersine zaman zaman duyulmadık canavarlıklara bürünmüştür. Ülkenin belli kesimlerinde ki kez yamyamlık noktasına varıldığını hatırlatmamıza bilmem gerek var mıdır” (Lev Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, s.77, İstanbul, 1998)

[25] Troçki, tam da Üretici güçlerin gelişimi ile üretim ilişkileri arasındaki uyumdan hareket ederek ve Marks’ın aşağıdaki sözlerine dayanarak Sovyet Devriminin yozlaşmasını ve bir bürokrasinin iktidarı almasının açıklıyordu:

“Öte yandan üretici güçlerin bu gelişmesi (daha şimdiden insanların güncel ampirik yaşantısının, yerel düzeyde değil de dünya çapında tarihsel olarak cereyan etmesini içeren gelişmesi) kesinlikle vazgeçilemez, önce yerine gelmesi gereken bir pratik koşuldur, çünkü, bu koşul olmadan, kıtlık, genel bir durum alır, ve gereksinmeyle birlikte zorunlu olan için savaşım yeniden başlar ve gene kaçınılmaz olarak aynı eski çirkefin içine düşülür.” (Marks – Engels, *Alman İdeolojisi*, <http://www.kurtuluscephesi.org/marks/almanideoloji.html>)

[26] "Böyle bir araştırma neden önemli oldu?

"Bugünkü Türkiye'yi anlamak İçin, onun, dün içinden çıktığı (daha doğrusu bir türlü içinden çıkamadığı) Osmanlı Tarihine inmek gerekti. Osmanlı Tarihinin mad-desine girince, onun İslam medeniyetinde bir "Rönesans" olduğu belirdi. İslam me-deniyeti : tıpkı Grek ve Roma Medeniyetleri gibi, Kent'ten (Çileden) çıkmış Antika (kadim) medeniyetlerden biriydi. İlk Sümer öncesinden (Protosümerlerden) İslam me-deniyetine gelinceye değin sıralanan antika medeniyetlerin hepsi de : hem birbirinin aynı, hem birbirinin gayri olarak birbirlerinden çıkagelirlerken, hep aynı gidişi (proseyi) gösteriyorlar ve bir tek kanuna uyuyorlardı.

"Günümüze değin uzanmış bütün problemlerin : sebep-netice zincirlemesiyle nasıl ta Protosümerlere dek dayanıp çıktığı dupduru anlaşılmadıkça, hiçbir somut (konkret) Tarih olayı gereği gibi aydınlanamıyordu." (Hikmet Kıvılcımlı, *Tarih Devrim Sosyalizm*, s. 5)

[27] Bu konudaki tartışmaların geniş bir özeti şu kitapta bulunabilir: “*Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine*” (Foster-Carter, Wolpe, Laclau, Taylor, Mouzelis, Ersoy, Ankara, 1984). Kitapta geniş ölçüde özetlendiği gibi, bu konuyla batı Marksizm’i geleneği, “*Üretim Tarzı*” ve “*Toplumsal Formasyon*” kavramı bağlamında daha ziyade skolastik, yani Marksizm’de kavramın anlamı üzerine, bir tartışma yürüttü. Bunlarda, Merkez-Çevre ekolünün tersine, somut ekonomi ve sınıf analizleri pek bulunmaz, tartışma felsefidir, yöntembilimseldir. Aynı az gelişmişlik olgusunu ele alan iki ayrı paradigma söz konusudur.

[28] “Merkez-Çevre” ekolü de Ekonomi Politikten Tarihe ve Tarihsel Maddeciliğin konusuna doğru bir ağırlık noktası kayması yaşamıştır. Örneğin Samir Amin “*Dünya çapında birikim kuramını kurmak için toplumsal formasyonların teorik bir tarihine ihtiyaç olduğunu düşünüyordum*” (S. Amin, *Entelektüel Yolculuğum*, s. 58) diyor. Wallerstein giderek tarihe yönelir ve bu onun Tarihi Annales okuluyla sıkı ilişkilerine yansır. Frank da son zamanlarda kapitalizmi ta Sümerlerden başlatma eğilimine girer. Yani bu ağırlık noktası kayışı onları Kıvılcımlı ile aynı alana yaklaştırır. Ama kapitalizmi bir üretim değil bir değişim ilişkisi olarak anladıklarından, her sermayeye dayanan

sistemleri kapitalizm olarak kavrarlar (S. Amin daha farklıdır), prekapitalist ve modern kapitalist sermaye ve toplum arasındaki zıtlığı ve farkı göremezler. Onların aksine Kıvılcımlı da zam bu fark ve zıtlığa oturtur otantik bir Marksist olarak analizini.

[29]

Zaten tam da bu görüngüdür, Merkez-Çevre ekolünü, az gelişmişliği kapitalizmin kendi mantığıyla açıklamaya iten. Onlar geri ülkelerdeki ilişkilerin dünya kapitalist ekonomisiyle olan sıkı ilişkisine ve oradaki egemen sınıfların hiç de klasik “Feodal” sınıflar olmamalarına vurgu yapmışlardır. Böylece geniş bir olgular yığını tanımlamışlar ama tam da açıklanması gereken olguyu açıklama gibi sunmuşlardır. Temel yanlışları, az gelişmişliğin, sermayenin saf hareketinin değil, gerçek tarihsel hareketinin ürünü olduğunu anlamamaları ve bu ayrımı yapamamalarıdır.

[30]

Kıvılcımlı’nın 1930’ların başında tam bir “Stalinist” olarak yazdığı ve ancak bazı bölümleri 70’lerde yayınlanabilen *Yol* adlı çalışması aslında bilinçsiz bir “Troçizm”i yansıtır. Kitabın “*Geç Gelme*” bölümü “*Geç gelmenin faziletleri*” gibi ifadeleri, Troçki’nin “*tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz*” dediği aynı eşitsiz ve bileşik gelişmeyi anlatır. Almanya ve Rusya ile Osmanlı ve Türkiye’yi karşılaştırır ve aynı aşamaların daha hızlı geçildiği ve atlandığı tespiti yapar. Örneğin şöyle yazar: “”II. Nikola, Rusya’da Deli Petro döneminden beri başlamış ve oldukça gelişmiş bir merkezileşmiş sanayi bulmuştu. Mustafa Kemal Türkiye’si, Rusya’da Deli Petro döneminden beri olan süreci hızla tamamlamak ve modern sanayi sermayesini birdenbire kurmak zorunda kalmıştır.” (s. 176) Bir çok örnekler verdikten sonra şu sonucu çıkarır: “*Ve Rusya’da 50 yıl boyunca yürünen yol Türkiye’de 5-10 yılda aşılacak hale gelebilir.*” (s. 177) Türkiye’de kapitalizmin aşamaları böyle hızlı aştığı, sosyalizmin de doğrudan Leninizm’den ilham alarak doğduğundan hareketle beş on yıla kadar Türkiye’de sosyalist devrim olabileceği sonucunu çıkarmayı okuyucuya bırakır.

[31]

“O zaman ne oldu? Geri ülkelerde Antika Tarihin sık sık yazdığı cilvelerden biri oldu. Bu bir çeşit “TERSİNE RÖNESANS” idi. Kapitalizm, Batı’da TEFECİ-BEZİRGAN sınıfı kökünden kazımadıkça, normal olarak doğmamıştı. Fakat geri ülkelerde, kapitalizmin son çağı olan Emperyalizm döneminde Tefeci-Bezirgan sınıfı kökünden kazınmak şöyle dursun, bütün dişleri ve tırnaklarıyla kapitalizme ortak olmaya ve kapitalist iktidarı ayakta tutmaya kendini verdi. Bu bir Tarihin tersine akışı mıydı? Evet. Böyle tersine akıntılar ölüm çağına gelmiş düzenlerin büyük anaforları içinde görülebilirdi. Kapitalizmin inkar edeceği Tefeci-Bezirgan sınıfı, 20nci yüzyılda sanki kapitalizmi inkara kalkışmış gibiydi. Ancak bu görünüştü. Dizginler görünmeyen örümcek ağları gibi uluslararası Finans-Kapital mekanizmasının ve en büyük emperyalist iktidarların elinde idi. Modern Finans-Kapital nasıl Tarihin çarklarını geri çevirmekte ve gericilik yapmakta eşsiz ise, tıpkı öyle, Antika Tefeci-Bezirgan sınıfı da insan kazançlarını inkar etmekte ve gericilik yapmakta Emperyalizmden aşağı kalmıyordu.

Böylelikle tencere yuvarlandı kapağını buldu. Ortaçağlardan hatta ilk Antika çağlardan kaldığı bilinen Kadim Tefeci-Bezirgan sınıfı: Modern çağın dünya ihtilalleri ve sosyalizm döneminde Finans-Kapitale YEDEK UYDU ve İHTİYAT GÜCÜ olarak geri ülkelerde iktidar mevkiini paylaştı. Bu yüzden Tefeci-Bezirgan sınıfı, sanki bir modern sosyal sınıf imiş gibi geri ülkelerin ekonomisinde, toplum ilişkilerinde, politikasında, kültüründe, ahlakında ağır basan söz sahibi bir sınıf kesildi.

Bugün geri ülkelerin SOSYAL YAPISI denince, yukarıda saydığımız SINIF İLİŞKİLERİ gözümüz

önünden ayrılmamalıdır.” (Dr. H. Kıvılcımlı, *Genel Olarak Sosyal Sınıflar*, AYDINLIK, Sayı: 2, Aralık 1968, s 119-133)

[32]

“Batı kapitalizmi gençlik çağında iken Türkiye'nin yatalak Tefeci-Bezirgân düzeni Kapitalizme karşı hiç bir rezonans göstermedi. İlerici serbest rekabet kapitalizminin dalgası Türkiye'yi hiç ilgilendirdi.

20. yüzyıla geldik. Kapitalizm: iratçı, monopolcu Finans-Kapital egemenliği biçimine girdi. Bu, kapitalizmin ölüm döşegine yatış çağı oldu. O zaman bizim yatalak Tefeci-Bezirgân düzenimiz: Finans-Kapital adlı tekelci yatalak sermaye ile tam rezonans hâline girdi. Birbirlerine denk düştüler.

Halkımızın bir deyişi vardır: "Hacı hacıyı Arafat'ta, it iti kalafatta bulur!" der. 20. ci yüzyılda kapitalizmin derebeğileşmesi demek olan Finans-Kapital ile Tefeci-Bezirgânlığın derebeğileşmesi demek olan Osmanlı toplumu hemen can cana, baş başa kuzu sarması oldular.” (Dr. H. Kıvılcımlı, *Üretim Nedir?*, s. 77)

[33]

Bu kavramın kullanımları veya bu kavram kullanılmadan aynı fenomenin ele alınışı vs. hakkında yine bu kitapta geniş bilgi bulunmaktadır: Foster-Carter, Wolpe, Laclau, Taylor, Mouzelis, Ersoy, “*Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine*” (Ankara, 1984).

[34]

Örneğin birçok Troçkist “üçüncü dünyada egemen dünya pazarıyla bütünleşmiştir” diyerekten sosyalist devrim önerdiği ve Stalinist Partilerin milli burjuvaziyle ittifak siyasetine karşı argüman sunduğu için, A. G. Frank’ın yaklaşımını desteklerler, ama bunun aslında metodolojik olarak Troçki’den daha geri bir çıkarsamaya, “ilişkiler kapitalisttir o nedenle devrim sosyalist karakterli olmalıdır” çıkarsamasına, geri dönüş olduğunu göremez ve anlamazlar.

[35]

Troçki’nin bu konuya en çok yaklaştığı ve eskinin sonuçlarını çıkardığı yerde bile az gelişmişliğin gelişmesi sorunu yoktur. Onların birer özne olarak tanınması vardır. O öznenin bakış açısından tarihe bakış, dolayısıyla öyle bir bakışın ortaya çıkaracağı teorik sorunlar yoktur. Örnek: “*Manifesto, kapitalizmin geri ve barbar ülkeleri nasıl kendi girdabına aldığını açıklarken, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin bağımsızlık için verdikleri mücadelelere hiç gönderme yapmaz. Marx ve Engels, toplumsal devrimi “en azından önde gelen uygar ülkelerde” gelecek birkaç yılın sorunu olarak düşündükleri ölçüde, sömürge sorununun da, ezilen ulusların bağımsız hareketinin sonucu olarak değil, kapitalizmin metropol merkezlerinde proletaryanın kazanacağı zaferin sonucu olarak otomatikman çözüleceğini düşünüyorlardı. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde devrimci strateji sorunlarına bu nedenle Manifesto’da hiç dokunulmaz. Bugün bu sorunlar bağımsız çözümler gerektirmektedir. Örneğin, “ulusal anavatan” sözünün ileri kapitalist ülkelerde en zararlı tarihsel fren haline geldiği çok açık olduğu halde, bağımsız bir varoluş için mücadeleye zorlanan geri ülkelerde bu hâlâ görece ilerici bir faktör olarak önümüzde durmaktadır.*

“Komünistler” diyor Manifesto “her yerde, varolan toplumsal ve politik düzene karşı olan her devrimci hareketi desteklerler.” Renkli ırkların kendilerini ezen emperyalistlere karşı hareketi, varolan düzene karşı olan en önemli ve güçlü hareketlerden birisidir ve bu nedenle beyaz ırk proletaryası saflarından eksiksiz, koşulsuz ve sınırsız bir destek beklemektedir. Ezilen uluslar için devrimci strateji geliştirme onuru başlıca Lenin’e aittir.” (Troçki, *Komünist Manifesto’nun*

[36]

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Kadın Sosyal “Sınıfımız”*, Kıvılcım, sayı 1, Temmuz-Ağustos 1978, s. 120)

[37]

Örneğin Lenin, devrim’den sonra Rusya’daki toplumsal ilişkilere ilişkin bir değerlendirmesinde Rusya’da beş üretim biçiminin bir arada bulunduğunu söyler ama bunlar basitçe yan yana bulunmaktadırlar, karşılıklı ilişkileri içinde, birbirileri üzerinde yaptıkları etkilerle bir süreç olarak ele alınmazlar.

[38]

Bu yöntem şu satırlarda dupduruca açıklanmakta ve uygulanmaktadır: “*Bizde sosyal ehram başlıca üç katlı bir Bâbil Kulesi'dir. Sosyal katlardan herbiri ötekilerini soysuzlaştırıp berbatlaştırır. O katmerli ve sonturlu üç kattaki sınıfların çelişki ve çatışkuları bütün azgınlıklarıyla ayakta durur. 3 katı şöyle sıralayabiliriz:*

1- Üst kat: **Büyük Şehirler**, ayrı bir dünyadır. Ona **Modern Kapitalizm** dünyası diyebiliriz.

2- Orta kat: **Kasabalar Türkiye'si'dir**. Orta dünyamız **Antika Tefeci - Bezirgan** dünyası olarak adlandırılabilir.

3- Alt kat: **Köyler Türkiye'si'dir**. Orası artık ne **Modern**, ne **Antika** toplum değil, söz yerinde ise **Tarihöncesi** dünyası sayılabilir.

Tekrar edelim: bu üç ayrı **dünya**, üç ayrı **Toplum Tarihi** konağı birbirlerinden hem binlerce yıl ayırırlar, hem birbirleriyle **aynı** yerde bulunurlar.

Bu 3 sosyal katın üstüste yığılı lanetlenmiş yomsuz ehramı gözönünde tutulmadıkça ve ehram içindeki her katın ötekilerle olan ilişkileri ve çelişkileri dupduru kavranılmadıkça Türkiye'nin **Sosyal Sınıflar** problemi aydınlığa kavuşamaz.

SOSYAL 3 KATIN KARAKTERİSTİĞİ

Her katın ayrı ayrı:

1- Özel **Ekonomi** temeli,

2- Özel **Üst ve Alt sınıfları**,

3- Özel birer **Sömürge** halkı..

vardır. Bu özellikleri, biraz soyutlaştırma pahasına da olsa, ayrı ayrı değerlen-dirmedikçe, **çevremizin** somut kördövüşünü içyüzü ile anlayamayız.

EN ALTTA: Köylülük katının **ekonomi** temeli, Barbarlık çağını bir türlü aşamamış **toprak ekonomisidir**. Bu ekonomi yapısı içinde, hiç şaşmaksızın gerçekliği kendi adıyla çağırmaktan çekinmeyelim. Köyün ilkel öntarih ekonomisinde egemen **üst sınıf**: Babahanlığın bütün olumlu yanlarını yitirmiş **Köylü erkekleri'dir**; **alt sınıfı** ne denli yumuşatılırsa yumuşatılsın, bir sosyal **kast** kadar donmuş ve sertleşmiş olduğu için "**sınıf**" adını alabilecek ayrılıkta **Köy Kadınları Sınıfı'dır**.

Bu bakımdan, köylülüğün, söz yerinde ise **Sömürge** halkı, bütünüyle **Köy Kadını'dır**. Türkiye'de azıcık yaşadığını düşünebilen hiçkimse, bu söylediğimiz karakteristik özelliğin anlamına yabancı kalamaz.

ORTADA: Taşramızın Kasabalık katında **ekonomi** temeli, tâ Bâbil çağından kalma **Tefeci - Bezirgan** ekonomidir.

Bu ekonomi sistemi içinde, **egemen sınıf** karakterini bütün yamanlığı ile yaşatan **üst sınıf**: **Tefeci Hacıağalar ile Vurguncu Bezirganlar** ve onların derebeğileşmiş "**Ayan**", "**Eşraf**", "**Agavat**", "**Hanedan**" adlı elemanlarıdır.

Kasabalığın en keskin anlamı ile içeride **Sömürge Halkı**: genellikle Türkiye'mizin bütün **Taşra Halkı**, özellikle tüm kadın - erkek **Köylülüktür**.

EN ÜSTTE: Modern merkezleşmen **Şehirlilik** katında **ekonomi** temeli genellikle "**Modern**" adı verilebilecek olan Kapitalizmdir. Ancak bu kapitalizm Meşrutiyet çağında **Komprador Kapitalizm**, Cumhuriyet çağında **Finans - kapitalizm** biçimiyle ağır basar." Dr. H.K., Kadın Sosyal Sınıfımız, s. 120-121)

[39] "Her köy erkeği, üstteki Kasaba Tefeci - Bezirganının **toprak esiri'dir**. Ama, tarlasında ve evinde boğaz tokluğuna Avrat - Köleler çalıştırıp ezer. O yüzden, Tefeci - Bezirgan politika ufunetine bütün sapıklığıyla oy vermeyi boynunun borcu bilir. Kadına hak ve hürriyet mi? Ya çarıksız köylü, kimi kendi yerine nöbete çıkarıp köle olarak çalıştıracak?

Türkiye "**Köylü memlekettir**". Ne şüphe? "Şehir" adını taşıyan bucaklarda köy üretimi ve köylü psikolojisi "**ağırlığını**" bastırmıştır. Nereden gelirse gelsin, her ileri adımın karşısına gericilik: "**Namus**" meselesi yaptığı kadın avcılığı ile çıkar ve halkın oylarını sırf o demagojiyle dahi çatır çatır koparıp alır. Hacıağanın emekçi halka bilir bilmez kabul ettirdiği "**Namus**" **sözcüğü**: Kadının ev kölesi, toprakbent, tarla paryası durumundan ebediyyen kurtulamayıp kuralına takılmış bir uçkur etiketidir." (Dr. H. K., age. S.133)

[40] Bu katkının ayrıntılı bir çözümlemesi yine "Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı" ve "Toplumsal Aidiyetler ve Sınıf Mücadelesinin İlişkileri" başlıklı yazılarımızda bulunabilir.

[41] "Ancak, HK gibi uzun siyasal kavga yaşamı boyunca bir dizi alanda pek çok ürün vermiş olan bir kişi hakkında yapılacak haklı eleştirilerin de bazı istisnaları olacaktır. Bu istisnalar esas olarak HK'nın, YOL I ve YOL II adlı kitaplarındaki yazılarını yazdığı ve devrimci ve enternasyonalist bir konumda bulunduğu dönem için geçerlidir. Yazarın, 1930'ların sonlarından başlayarak negatif bir ideolojik-siyasal evrim geçirdiğini ve daha milliyetçi/ reformist/ devletçi bir rotaya girdiğini görüyoruz." (Garbis Altınoğlu, Hikmet Kıvılcımlı'nın Ordu ve Devlet sorununa Yaklaşımı)

[42] Örneğin Garbis Altınoğlu şöyle yazıyor: "Ona göre ordu, gerek Osmanlı'nın özellikle ilk 200 yıllık yükselme döneminde ve gerekse Türkiye'de hep ilerici ve hatta devrimci bir rol oynamıştır. (Bu saptama da yazarın, burada ele alamayacağım Tarih Tezi'ne dayanmaktadır.)". (G. Altınoğlu, Hikmet Kıvılcımlı'nın Ordu ve Devlet Sorununa Yaklaşımı) Tipik örnektir. Kıvılcımlı'yı politik olarak ele alıp, politik tavrı ile tarih çalışmaları arasındaki çelişkiyi görmemektedir.

[43] Türkiye'deki radikal küçük burjuva hareketlerin "Demokratik Halk İktidarı" benzeri sloganları bu karakterdedir. Bir tür rozet slogandırlar; somut bir yapılacak işler planı değildirler.

[44] Burjuva sosyalist partilerin programlarının hepsi böyledir Türkiye'de.

[45] Bizim teorik evrimimiz bu ipucunu yakalayıp geliştirmiştir.